

UČI SE IZ PRETEKLOSTI, USTVARJAJ PRIHODNOST

UMETNOST IN AVTORSKA PRAVICA

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

347.78:7.091

UČI se iz preteklosti, ustvarjaj prihodnost. Umetnost in avtorska pravica. - Ljubljana : Urad RS za intelektualno lastnino, Ministrstvo za gospodarstvo, 2011

Prevod dela: Learn from the past, create the future. The arts and copyright

ISBN 978-961-6083-13-3

254748160

Izjava o omejitvi odgovornosti: Glavni namen te publikacije je informirati, zato ne more nadomestiti strokovnega pravnega nasveta. Omemba podjetij in organizacij ter njihovih spletnih strani ne pomeni, da jih WIPO priporoča.

UČI SE IZ PRETEKLOSTI, USTVARJAJ PRIHODNOST

UMETNOST IN AVTORSKA PRAVICA

VSEBINA

UVOD

UMETNOST

- ◆ Kaj je umetnost in zakaj je pomembna?
- ◆ Kdo ustvarja umetnost?
- ◆ Igra: sestavljanke o mladih avtorjih
- ◆ Kako avtorji ustvarjajo?
- ◆ Kako se avtorji preživljajo s svojimi deli?

AVTORSKA PRAVICA

- ◆ Kaj je avtorska pravica?
- ◆ Kaj avtorska pravica varuje?
- ◆ kateri so pogoji za avtorsko pravico?
- ◆ Kako se avtorska pravica pridobi?
- ◆ Kdo ima avtorsko pravico?
- ◆ Ali je avtorska pravica enaka po vsem svetu?
- ◆ Katere pravice zagotavlja avtorska pravica?
- ◆ Koliko časa traja avtorska pravica?
- ◆ Ali se avtorska pravica lahko prenese?
- ◆ Igra: detektiv za avtorske pravice
- ◆ Kaj so sorodne pravice?
- ◆ Ustvarjalna delavnica
- ◆ Kako se upravljajo avtorska in sorodne pravice?
- ◆ Igra: ureditev pravic

PROSTA DELA IN OMEJITVE AVTORSKE PRAVICE

- ◆ Kaj so prosta dela?
- ◆ Kako se lahko uporabljajo prosta dela?
- ◆ Igra: lov za prostimi deli
- ◆ Kje je mogoče najti prosta dela?
- ◆ Kaj so omejitve avtorske pravice?

KRŠITEV AVTORSKE PRAVICE

- ◆ Kaj je kršitev avtorske pravice?
- ◆ Kaj je plagiatorstvo?
- ◆ Kaj je piratstvo?
- ◆ Kaj je izmenjava datotek P2P?
- ◆ Igra: obramba avtorjev in izvajalcev
- ◆ Kaj je digitalno upravljanje pravic?
- ◆ Kako se lahko zavarujejo dela na internetu?
- ◆ Igra: odkrij kršitev

ZAKLJUČNE MISLI

ODGOVORI K IGRAM

PROŠNJE ZA DOVOLJENJE

- ◆ Vzorčna predloga prošnje za dovoljenje

GLOSAR

DODATNO ČTIVO

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA

SPLETNI VIRI

SPOROČILO UČITELJEM

UVOD

Knjižica "Umetnost in avtorska pravica" je druga iz niza publikacij Svetovne organizacije za intelektualno lastnino (WIPO) *Uči se iz preteklosti, ustvarjaj prihodnost*, namenjenih šolarjem. Z njihovo izdajo naj bi otrokom in mladini priznali pomen, ki ga imajo kot ustvarjalci naše prihodnosti.

Na začetku knjižice je krajša razlaga o pomenu umetnosti, predstavljeni slavni avtorji pa so zvečine mladi. V tem delu želimo mlade bralce spodbuditi, da bi razgibali svojo domišljijo in z njim lastno prožnostjo in sposobnostjo samoizražanja ustvarili izvirna umetniška dela. V zgodbah o mladih avtorjih, ki se vrstijo skozi vso knjižico, je prikazana ustvarjalnost njihovih vrstnikov in varovanje ustvarjenih del z avtorsko pravico.

Osrednji del knjižice ponuja osnovne informacije o avtorski in sorodnih pravicah, temu pa sledi poglavje, v katerem so prikazani načini iskanja in uporabe avtorskih del, ki so v prosti rabi.

V zadnjem delu so pojasnjene tri najpogostejše oblike kršitve avtorske pravice in načini, kako se jim izogniti. Ta del obravnava zlasti izzive, ki jih za avtorska dela predstavlja digitalna tehnologija.

Na koncu je dodan še glosar izrazov, povezanih z avtorsko pravico, in vzorčna predloga za prošnjo za izdajo dovoljenja za uporabo varovanih del.

UMETNOST

Kaj je umetnost in zakaj je pomembna?

Vse oblike umetnosti so odraz človekove ustvarjalnosti. Ta se lahko izrazi:

z upodabljanjem

z gibanjem

z zvokom

tridimenzionalno

s pisanjem

z uporabo multimedijev

Ustvarjalni izrazi v umetnosti se imenujejo **umetniška dela**. Primeri umetniških del so: slike, fotografije, skladbe, romani, pesmi, gledališke igre, koreografije, kipi, stavbe, filmi in računalniške igre.

Mlada avtorica: Alexandra Nechita

V Romuniji rojena Alexandra je začela risati in slikati, ko je bila stara komaj dve leti. Odtlej je preživela nešteto ur ob upodabljanju abstraktnih živobarvnih likov in ustvarila osupljiva platna, s katerimi je zaslovela po vsem svetu. Njena dela so vredna tisoče dolarjev in jih najdemo celo v muzejih. Alexandra ne pričakuje, da bodo ljudje razumeli pomen njenih slik; zanjo je bistveno, da začutijo v njih izražena čustva. Slikanje Alexandro osrečuje in to se odraža v njenih deli. Njena pozitivna čustva so našla izraz v slikah, kipih in celo spominskih kovancih, s katerimi poziva k miru.

“Naslikaš čustvo, razpoloženje, ki ga neki predmet ali izredni dogodek vzbudi v tebi. Ne predmet sam. Če slikam svetilko, naslikam to, kar mi svetilka pomeni.”
(Alexandra v intervjuju za *Orange County Register* junija 2003)

Z dovoljenjem Alexandre Nechite

Umetnost nam pomaga razumeti različne kulture in komunicirati z njimi.

Umetnost širi obzorja našega duha in nas spodbuja k razmišljanju. Prek osebe, ki je ustvarila umetniško delo, nam omogoča drugačen pogled na svet.

Čeprav morda ne razumemo umetnikovega jezika, pa lahko dojamemo njegova čustva in misli ob poslušanju njegove glasbe ali gledanju njegove slike.

Umetnost je nad besedami in nam kljub jezikovnim in drugim pregradam omogoča stik s predstavniki različnih kultur.

Mladi avtor: Kishan Shrikanth

Ko je imel Kishan šest let, so mu vzbudili pozornost revni otroci, ki jih je pogosto videval prodajati časopise na mestnih ulicah rojstne Indije. V želji, da bi jim pomagal, se je odločil napisati zgodbo, prek katere bi tudi drugi spoznali te otroke, ki niso imeli možnosti obiskovati šole. Ob pomoči in spodbudi družine in prijateljev je na podlagi svoje zgodbe začel snemati tudi film, ko je bil star komaj deset let, in si s tem prislužil mesto v Guinnessovi knjigi rekordov. Svojo ustvarjalnost in filmske izkušnje (igral je že od četrtega leta) je uporabil zato, da je svet seznanil s težkim položajem otrok z ulice. Njegov film *c/o Footpath* (Pešpot) pripoveduje zgodbo o dečku z ulice, ki se bori za možnost obiskovati šolo. Kishan upa, da bo film pomagal širiti zavest o pomenu izobraževanja in da bo omogočil otrokom iz revnih mestnih predelov več priložnosti in dodatno spodbudo za šolanje.

Kishan je uporabil film, da bi ljudje bolje razumeli pomen izobraževanja za vse otroke.

Z dovoljenjem chitranga.com

Umetnost nas zabava.

Predstavljaljaj si svet brez glasbe, knjig, filmov ali videoiger. Prav gotovo bi bilo življenje brez njih precej manj zabavno.

Umetnost zdravi.

Umetnost ljudem pomaga, da se v težkih časih z izražanjem svojih občutij skozi pesmi, slike ali zgodbe uspešneje spopadajo s težavami.

Mladi avtor: Corneille

Corneilleev pevski in glasbeni talent so odkrili na televizijskem glasbenem tekmovanju *Discovery Awards* v rojstni Ruandi, ko je imel 16 let. Že naslednje leto pa se je zgodila tragedija. Corneille je bil priča uboju svoje družine in je sam komaj ušel smrti. Sledili so težki časi, saj je postal begunec. Nov dom je pozneje našel najprej v Nemčiji in nato v Kanadi. Skoraj deset let po nastopu na ruandski televiziji je Corneille izdal svoj prvi album *Parce qu'on vient de loin* (Ker prihajamo od daleč). Sam je napisal, uglasbil in zapel vse pesmi albuma, s katerim je želel odgnati nočne more, ki so ga tlačile vse od izgube družine. Pesmi v soul in R&B ritmih in s francoskim besedilom govorijo o preteklih izkušnjah, pa tudi o njegovem novem življenju. Ta glasba ni pomagala zaceliti ran samo njenemu avtorju, temveč se je dotaknila src stotisočev oboževalcev, kar je pripomoglo, da je postal Corneille eden največjih francosko govorečih avtorjev in izvajalcev pesmi v zadnjih letih. Zdaj pomaga kanadskemu Rdečemu križu in Skladu Združenih narodov za otroke (UNICEF), tako da sodeluje na koncertih in piše pesmi, ki pomagajo tolažiti trpeče otroke na različnih koncih sveta.

D'ailleurs je chante souvent pour ne pas crier (Pogosto pojem, da ne bi kričal) – besedilo iz Corneilleve pesmi *Seul au monde* (Sam na svetu).

Z dovoljenjem Corneille.ca

Umetnost nam pomaga razumeti zgodovino.

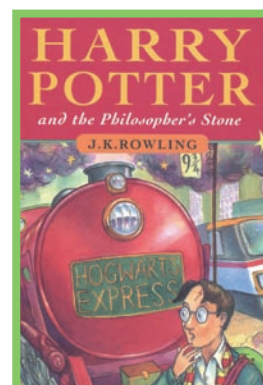
Prek umetnosti lahko bolje razumemo svet ter spoznavamo njegovo zgodovino in kulturo. Minulih civilizacij se pogosto spominjamo in jih razumevamo prav prek tedanje umetnosti – arhitekture, literature, slik, kipov, glasbe in plesa. Starodavne jamske poslikave, stari miti in tradicionalne ljudske pesmi nam pomagajo razumeti, kako so živeli naši predniki.

Umetnost je pomembna gospodarska dejavnost.

Umetnost je del kulturne industrije, ki ustvarja delovna mesta in prispeva k blaginji držav, v katerih izvira dela nastanejo. Knjige o Harryju Potterju, ki imajo milijone oboževalcev po vsem svetu, so lep primer, kako umetnost vpliva na zaposlovanje in blaginjo neke države. Za trenutek pomisli na množico delovnih mest, ki so bila ustvarjena, da bi zgodba o mladem čarovniku prišla do oboževalcev po vsem svetu. Med tistimi, ki so z uspehom teh knjig zaslužili, so:

- ◆ avtorica J. K. Rowling;
- ◆ založniki, uredniki, prevajalci, tiskarji in tržni strokovnjaki, ki so pripravili jezikovne različice knjig;
- ◆ filmski producenti, igralci, režiserji, skladatelji, tehniki in drugo pomožno osebje, ki je sodelovalo pri snemanju filmov o Harryju Potterju;
- ◆ oblikovalci, razvijalci računalniških programov, proizvajalci, prodajalci na drobno, distributerji ter delavci v tovarnah in trgovinah, ki izdelujejo in razpošiljajo široko paleto igrač in drugega trgovskega blaga, povezanega s temi knjigam;
- ◆ turistični vodniki ter delavci v hotelih in restavracijah z območij, na katerih so se snemali filmi in ki zdaj privlačijo množice radovednih obiskovalcev.

Knjige o Harryju Potterju so ustvarile na tisoče delovnih mest in omogočile zaslužek delavcem po vsem svetu.

Z dovoljenjem Bloomsbury Publishing

Razmisli:

- Ozri se naokrog in naštej umetniška dela, ki te obdajajo.
- Kaj ti ta dela povedo o kulturi avtorjev, ki so jih ustvarili?
- Ob kateri vrsti umetnosti najbolj uživaš? Zakaj?
- Kaj si se naučil(a) iz umetnosti?
 - Ali lahko imenuješ enega človeka ali dva, ki se preživljata z umetnostjo?

Kdo ustvarja umetnost?

Vsak otrok je umetnik. Težava je v tem, kako naj ostane umetnik, ko enkrat odraste. – Pablo Picasso

Avtorji so ljudje, ki ustvarjajo umetniška dela. Arhitekti, slikarji, skladatelji, fotografi in drugi umetniki so avtorji svojih del. Vsakokrat ko pišemo, rišemo ali fotografiramo, ustvarjamo tudi svoje lastno, edinstveno umetniško delo. V tem smislu smo avtorji vsi.

Vsakdo ima ustvarjalni talent, ki se lahko izraža v umetnosti. Zlasti mlade odlikujejo lastnosti, zaradi katerih so lahko dosti bolj ustvarjalni kakor številni odrasli. Te lastnosti so:

Domišljija: mladi imajo zelo živo domišljijo. Ker imajo manj pričakovanj, kakšne bi stvari morale biti, njihove misli lahko zaidejo v nepričakovane smeri, ki vodijo do novih, izvirnih stvaritev.

Prožnost: mladi so na splošno bolj spontani in manj obremenjeni s predsodki kakor odrasli. Zato so bolj odprti za nove zamisli in preizkušanje različnih tehnik.

Sposobnost samoizražanja: mladi pogosto bolje od odraslih izražajo in izmenjujejo svoje misli in občutja. Lahkotnost samoizražanja dela njihovo umetnost ustvarjalno.

Mladi avtor: George Pocheptsov

George sprošča svojo ustvarjalnost na papirju, odkar je pri 17 mesecih začel risati prve risbice. Posledica njegove neizčrpne ustvarjalnosti so živobarvna platna z domišljjskimi živalmi, angeli in osebami, ki so odraz njegovega videnja sveta. George se je sam naučil slikati ter rad eksperimentira z liki domišljjskih živali in različnimi slikarskimi tehnikami. Narava, glasba in zgodbe navdihujejo njegov domišljjski "papirni svet". Njegova umetniška dela, ki jih pogosto primerjajo s Picassovimi, se prodajajo za tisoče dolarjev.

Slike Georgea Pocheptsova so barviti izraz njegove domišljije.

© George Pocheptsov

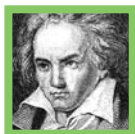
Razmisli:

- Kaj te navdihuje, ko ustvarjaš?
- Ali so tvoje umetniške stvaritve konjiček ali bi se z njimi rad(a) preživljal(a)?

Igra: sestavljanica o mladih avtorjih*

Številni slavni avtorji so začeli ustvarjati svoja dela zelo mladi. Ali znaš spodaj naštetih slavne avtorje povezati z njihovimi prvimi deli?

Beethoven

- ◆ prvi avtoportret je naslikal(a) pri devetnajstih letih

Frida Kahlo

- ◆ prve risbe je prodal(a) pri sedmih letih

Mary Shelley

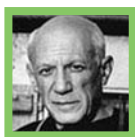
- ◆ prva glasbena dela je objavil(a) pri dvanajstih letih

Mozart

- ◆ prvi roman je začel(a) pisati pri osemnajstih letih

Picasso

- ◆ prvo skladbo je napisal(a) pri petih letih

Walt Disney

© Disney Enterprises, Inc.

- ◆ prvo priznano sliko je dokončal(a) pri osmih letih

* Za odgovore glej stran 58.

Kako avtorji ustvarjajo?

Ustvarjanje umetniškega dela zahteva precej več kakor le enostaven navdih in ustvarjalnost. Večina avtorjev se trudi in dela dolge ure, preden delo dokončajo. Čeprav avtorji pri ustvarjanju uporabljajo različne tehnike, jih gre večina vsaj skozi štiri faze:

1. Izdelajo delovni **osnutek**. To je lahko groba skica neke slike, obris zgodbe ali izbira glavnih besed pesmi.
2. **Razvijejo** osnutek, tako da mu dajo več oblike in vsebine.
3. **Izpopolnijo** osnutek z dodajanjem podrobnosti ali opuščanjem nepotrebnih sestavin.
4. Izdelajo **dokončno** verzijo.

Avtorji med tem postopkom pogosto najdejo navdih v drugih umetniških delih. Slika, na primer, je lahko zamisel za zgodbo, poslušanje glasbe pa lahko navdihne slikarjeve poteze s čopičem. Natančno preučevanje drugih del prav tako izboljšuje avtorjeve spretnosti in znanje. To je eden od razlogov, da večina avtorjev rada posluša, bere in si ogleduje umetniška dela drugih.

Razmisli:

Uporabi spodnji prostor in ustvari izvirno delo, tako da izraziš neko včerajšnje doživetje. Lahko bi bilo nekaj, kar si storil(a), povedal(a), slišal(a), videl(a) ali celo pojedel oziroma pojedla. To lahko izraziš z risbo, zgodbo, pesmijo ali drugo umetniško obliko, ki ti je najljubša. Uporabi štiri faze, opisane na prejšnji strani, ki naj ti bodo vodilo pri ustvarjanju.

Kako se avtorji preživljajo s svojimi deli?

Vsi avtorji se ne morejo preživljati s svojimi deli. Za izdelavo kakovostnih umetniških del, ki jih bodo ljudje pripravljene kupiti, so potrebni ustvarjalnost, nadarjenost, denar in čas. Denar avtorji potrebujejo za nakup ustreznih potrebščin in usposabljanje, ki jim omogoča izboljšati spretnosti in znanje. In če večino časa posvetijo ustvarjanju, jim ga navadno zmanjka za drugo delo. Da bi torej lahko plačali račune, morajo prejeti plačilo za svoje stvaritve.

V preteklosti so nadarjenim avtorjem pogosto pomagali mecen, da so se lahko nemoteno posvečali svoji umetnosti. Njihovi pokrovitelji so bili bogati in vplivni ljudje, posvetni in cerkveni vladarji, ki so jih najemali, da

so ustvarjali samo zanje. Tako so sicer lahko nenehno ustvarjali, a večina ljudi do njihovih del ni imela dostopa. Praviloma so bila namreč unikatna; na voljo je bil samo en izvod, ki ga je imel v lasti mecen kot plačnik stvaritve.

Ustvarjalno dejavnost umetnikov, ki so okraševali grobnice za faraone ali skladali simfonije za cesarje, so denarno podpirali mecen.

Razvoj tehnologije je sčasoma bistveno spremenil položaj avtorjev, saj je močno olajšal izdelavo kopij avtorskih del. Gutenbergova iznajdba tiskarskega stroja leta 1454 je omogočila tisk večjega števila izvodov pisnih del po izjemno nizki ceni. Zato so bila odtej na voljo ne samo bogatim in vplivnim, temveč vsem, ki so znali brati. Vedno nove tehnologije vse od tedaj nenehno omogočajo še večjo dostopnost del. Današnja sredstva obveščanja, kakršna so fotografija, radio, televizija, CD-ji, DVD-ji, računalniki in internet, so poenostavila ter pocenila kopiranje in distribuiranje vseh vrst del bolj kakor kadar koli v zgodovini.

Tiskarski stroj je bil prva tehnologija, ki je vplivala na način, s katerim avtorji nadzorujejo reproduciranje in distribuiranje svojih del.

Danes so umetniška dela dosegljiva tako rekoč vsakomur kjerkoli na svetu in avtorji niso več odvisni od bogatih pokroviteljev, za katere bi ustvarjali unikatne izvode. Za prežvljanje z umetnostjo morajo zdaj imeti nadzor nad uporabo svojih del. Brez tega nadzora bi zaslužili premalo in bi morali poiskati drugo delo, da bi lahko plačali račune. Tako bi jim ostalo manj časa za ustvarjanje, prizadeti pa bi bili vsi mi, ker bi imeli manj umetniških del, ki bi nam lepšala življenje.

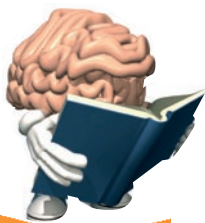
Da bi nadarjeni avtorji še naprej lahko ustvarjali, jim danes večina držav priznava posebno pravico za nadzor nad svojimi deli. Ta pravica se imenuje avtorska pravica.

AVTORSKA PRAVICA

Kaj je avtorska pravica?

Človek slika z možgani in ne z rokami. – Michelangelo

Intelektualna lastnina se nanaša na vse stvaritve človekovega uma. Deli se na **avtorsko pravico in sorodne pravice** na eni strani ter **industrijsko lastnino** na drugi.

Stvaritve človekovega uma varujejo zakoni o intelektualni lastnini.

Intelektualna lastnina

Avtorska pravica:

- varuje izvirna **dela**.

Sorodne pravice:

- varujejo **izvedbe** del, **izvirne posnetke** in **radiodifuzno oddajanje** del.

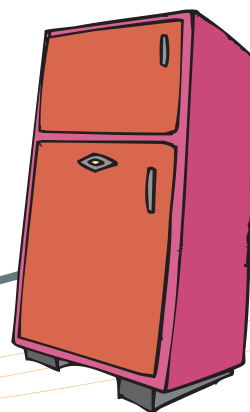
Industrijska lastnina:

- Patenti varujejo **izume**.
- Modeli varujejo **videze** izdelkov.
- Blagovne znamke varujejo **znake razlikovanja**.

Razmisli:

Včasih se na posamezen izdelek lahko navezuje več vrst intelektualne lastnine. Predstavlja si na primer hladilnik. Blagovna znamka lahko varuje ime in logotip izdelovalca hladilnika. Njegovi deli in postopki hlajenja hrane so lahko patentirani izumi. Videz hladilnika (videz predalov, polic, ročajev itd.) se lahko zavaruje z modelom. Celo priročnik za delovanje hladilnika, izvirno pisno besedilo, je varovan z avtorsko pravico.

Se spomniš še kakega drugega izdelka, ki ga je mogoče varovati z več vrstami intelektualne lastnine?

Kaj varuje avtorska pravica?

Avtorska pravica varuje široko paleto del, kot so na primer:

pisana dela – knjige, govori, revijski in časopisni članki, romani, zgodbe, pesmi, eseji, igre, učbeniki, spletne strani, reklame in plesni zapisi

glasbena dela – skladbe, besedila pesmi, melodije in zvoki vseh vrst in oblik (notni zapisi, CD-ji, datoteke MP3 itd.)

likovna dela – risbe, slike, fotografije, stripi, kipi, arhitekturna dela in zemljevidi

dramska in koreografska dela – igre, opere in plesi

filmi in multimedijski izdelki – filmi, videoigrice, televizijske oddaje in risanke

računalniški programi – človeški (izvorna koda) in strojni (objektna koda) računalniški programski jezik

Avtorska pravica **NE** varuje zamisli ali samih dejstev.

Avtorska pravica varuje način, kako so zamisli izražene. To izražanje je edinstveni način, kako so besede, note, barve, oblike itd. izbrane in urejene. Izražanje je tisto, ki naredi delo izvirno. To pomeni, da je del, ki izhajajo iz iste zamisli, lahko veliko, vsa pa so varovana z avtorsko pravico, če to zamisel izražajo na izviren način.

Na primer, učitelj vam za nalogo naroči narisati psa, ki se igra z žogo. Čeprav je zamisel (pes, ki se igra z žogo) ista, bo vsak od učencev izbral različne barve in oblike, da bo izrazil (narisal) psa in žogo. Kljub temu da so risbe izrazile isto zamisel, so izvirniki in so zato varovane z avtorsko pravico.

Zamisel (na primer pes, ki se igra z žogo) je mogoče izraziti na več načinov. Avtorska pravica varuje samo izražanje zamisli, ne pa zamisli same.

Razmisli:

Ali se lahko spomniš zamisli, ki jo tri izvirna dela izražajo na različne načine? Za začetek navajamo eno:

Zamisel:
pasje dogodivščine

Izvirna dela, ki izražajo to zamisel:
Klic divjine, roman Jacka Londona
Film Beethoven, ki so ga posneli Universal Studios
Pasje življenje, PlayStation 2, igrica Frontier Developments

Mladi avtor: Christopher Paolini

Christopher je tako rad bral domišljjske pustolovščine, da se je že pri petnajstih letih odločil napisati svojo zgodbo. Mladi avtor je dobil navdih v knjigi Brucea Covilla *Jeremy Thatcher, Dragon Hatcher* (tam neki deček vidi zmaja, ki se izvali iz jajca) ter zasnoval fantastično trilogijo o fantiču, njegovem prijatelju zmagu in njunem nevarnem potovanju, da bi rešila svet pred zlom. Christopher je dobil navdih za svojo zgodbo tudi v drugih domišljjskih in znanstvenofantastičnih delih, kot so trilogija *Gospodar prstanov* J. R. R. Tolkiena, *Jezdci zmajev* avtorice Anne McCaffrey in filmi Geogea Lucasa *Vojna zvezd*. Čeprav je navdih brez dvoma dobil iz drugih del, je Christopherjevo izražanje teh zamisli (obris zgodbe, opisi, osebe in dialogi) izvirno in zato varovano z avtorsko pravico. Pri avtorjevih 19 letih je bila njegova prva knjiga *Eragon* že uspešnica; milijoni izvodov so bili prodani po vsem svetu in uvrstila se je na seznam najbolje prodajanih knjig *New York Timesa*.

Christopherjeva zgodba, ki črpa zamisli iz predhodnih romanov, je zdaj navdihnila ustvarjanje drugih izvirnih del: prevode knjige v več kakor 30 jezikov, film in videoigrico.

Kateri so pogoji za avtorsko pravico?

Večinoma je **izvirnost** edini pogoj, ki ga mora delo izpolnjevati, da ga varuje avtorska pravica. To pomeni, da ne more biti enostavna kopija drugega dela.

Avtorska pravica varuje izvirna dela ne glede na njihovo kakovost.

Ni treba, da je delo uporabno, lepo ali celo dragoceno, da bi bilo varovano z avtorsko pravico. Dejansko so dela avtorsko varovana ne glede na svojo kakovost. Otrokovo barvanje s prstki uživa prav tako avtorsko varstvo kakor mojstrovina slavnega slikarja. Melodija iz radijske ali televizijske reklame je prav tako varovana z avtorsko pravico kakor najnovejša pesem tvoje najljubše glasbene skupine. Izvirni zapisi v tvojem dnevniku so varovani z avtorsko pravico enako kakor romani dobitnika Nobelove nagrade.

© Vlada Hongkonga, Kitajska. Vse pravice pridržane.
Posebna zahvala Hongkongskemu uradu za intelektualno lastnino, g. LEE Min-chiju, in Jade Dynasty Group

Nekatere države zahtevajo, da delo dobi **otipljivo obliko**, preden je lahko varovano. To se lahko stori na več načinov: lahko se zapiše na papir, naslika na platno, posname (zvok in/ali video) itd. V državah, ki zahtevajo tako otipljivost, je na primer plesna koreografija lahko varovana šele, ko so gibi zapisani v plesnem zapisu, posneti na video ali kako drugače opredmeteni.

Kako se pridobi avtorska pravica?

Varstvo avtorske pravice je samodejno. Tisti trenutek, ko narišeš sliko ali napišeš pesem, je tvoje delo varovano z avtorsko pravico.

Znak © se pogosto uporablja kot opozorilo, da je delo varovano z avtorsko pravico. Pogosto mu sledi ime lastnika avtorske pravice in leto, ko je delo nastalo. Na primer "© WIPO, 2007" bi bilo napisano na publikaciji, ki jo je leta 2007 izdala WIPO (Svetovna organizacija za intelektualno lastnino).

Na spletnih straneh znaku © lahko sledi več letnic, na primer "© WIPO 1999–2007". Ta vrsta navedka se uporablja za dela, ki se stalno posodabljujejo. Prva letnica je leto prve izdaje dela (leto, ko je bila začeta spletna stran WIPO), druga letnica pa je tekoče leto ali leto zadnje posodobitve.

Ker je znak © samo opozorilo, njegova uporaba v delih ni obvezna. Tudi če tega znaka ni, je delo še vedno lahko varovano z avtorsko pravico.

Razmisli:

Vrni se k delu, ki si ga ustvaril(a) na strani 13.
Vstavi znak © kot obvestilo o avtorski pravici, svoje ime
in leto, ko si delo dokončal(a).

Kdo ima avtorsko pravico?

Avtorsko pravico na nekem delu ima oseba, ki ga je ustvarila. Kakor je bilo že omenjeno, se njegov ustvarjalec pogosto imenuje avtor. Na primer, ustvaril(a) si svoj časopis, umetniški projekt in fotografije z zadnjih počitnic. Si avtor(ica), ki ima avtorsko pravico na vseh navedenih delih.

Včasih delo ustvari več ljudi. V takih primerih se vsi, ki so prispevali k njegovi stvaritvi, štejejo za soavtorje in si delijo avtorsko pravico na **skupinskem delu**.

V nekaterih primerih avtorji želijo ostati anonimni ali uporabijo psevdonim, da bi pred javnostjo skrili pravo identiteto. V takih primerih ima avtor še vedno avtorsko pravico na svojem delu, čeprav z njo navadno upravlja podjetje, ki delo distribuira (na primer založnik), tako da prava avtorjeva identiteta ostane skrivnost.

Razmisli:

Leta 1967

je šestnajstletna Susan Eloise

Hinton napisala roman *The Outsiders* (Izobčenci),

zgodbo o dveh rivalskih skupinah uporniških najstnikov. Napisala ga

je iz fantovske perspektive in Suzaninega založnika je skrbelo, da bralci ne

bodo jemali knjige resno, če bodo zvedeli, da je avtor deklica. V knjigi je bil zato zakrit del avtoričine identitete tako, da sta bili uporabljeni le začetnici imen.

- Ali si lahko predstavljaš druge vzroke, zaradi katerih avtorji včasih želijo v celoti ali delno skriti svojo identiteto, tako da ostanejo anonimni ali uporabijo psevdonim?
- Ali se lahko spomniš del drugih avtorjev, ki so ostali anonimni ali so uporabili psevdonim?

Če oseba ustvari novo delo pri izpolnjevanju pogodbe o zaposlitvi, v nekaterih državah avtorsko pravico na tem delu lahko zadrži podjetje ali ustanova, ki osebo zaposluje.

Pozor !!

Če imaš v lasti elektronsko kopijo dela, še nisi lastnik(ca) njegove vsebine, varovane z avtorsko pravico. Na primer, lahko imaš v lasti knjigo, vendar zato še nisi lastnik(ca) avtorske pravice na besedilu in slikah v knjigi. Prav tako ne pomeni, da si z nakupom CD-ja kupil(a) tudi avtorsko pravico na glasbi, besedilu in slikah na CD-ju.

Ker nimaš avtorske pravice na vsebini knjig in CD-jev, ki jih imaš v lasti, obstajajo jasne omejitve glede tega, kaj s temi izdelki smeš storiti in česa ne. Beri dalje, da ugotoviš, katere pravice imajo le lastniki avtorske pravice.

Ali je avtorska pravica enaka po vsem svetu?

Posebne pravice, ki jih avtor dobi z avtorsko pravico, so odvisne od domače zakonodaje. Zato pravice avtorjev v eni državi niso čisto take kakor v drugi. To seveda lahko povzroči zmedo pri uporabi del, zlasti danes, ko so brez težav dostopna v različnih državah (npr. prek interneta). Številne vlade so, da bi zmanjšale to zmedo, podpisale mednarodne sporazume, s katerimi poskušajo omiliti razlike v avtorskem pravu in omogočiti lažjo vesplošno uporabo del.

Bernska konvencija je bil prvi mednarodni sporazum, ki je poskušal zmanjšati razlike v pravicah, dodeljenih avtorjem v različnih državah. Pri ustvarjanju te konvencije je sodeloval tudi Victor Hugo, slavni francoski pisec *Nesrečnikov*. Skupaj z drugimi pisci je želel zagotoviti spoštovanje njihovih pravic v drugih državah in v lastnih.

Avtor Victor Hugo je sodeloval pri ustvarjanju Bernske konvencije.

Vse od sprejetja Bernske konvencije leta 1886 avtorji uživajo vrsto skupnih pravic v več kakor 160 državah podpisnicah konvencije (države članice konvencije).

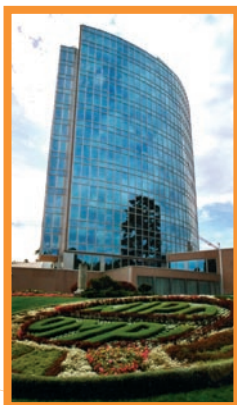
Vsaka država članica Bernske konvencije mora delom avtorjev iz drugih držav članic zagotoviti enako varstvo kakor delom domačih avtorjev. Izjema je le pravilo glede trajanja pravice. Po tem pravilu država članica ni zavezana zagotavljati varstva delom tujega avtorja dlje kakor traja varstvo v njegovi državi.

Po Bernski konvenciji del tudi ni treba registrirati zato, da bi bila varovana z avtorsko pravico. Varstvo z avtorsko pravico je samodejno od trenutka, ko so dela ustvarjena.

Razmisli:

Ali je tvoja država članica (pogodbenica) Bernske konvencije? Ugotovi na spletnem naslovu <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>.

Če je odgovor pritrdilen, so tvoja dela samodejno varovana z minimumom pravic v Sloveniji, pa tudi v vseh drugih državah članicah Bernske konvencije.

Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO) sodeluje z uslužbenci državne uprave različnih držav pri skupni pripravi in posodabljanju mednarodnih sporazumov o avtorski pravici.

WIPO pomaga varovati pravice avtorjev s svojega sedeža v Ženevi v Švici.

Katere pravice zagotavlja avtorska pravica?

Avtorska pravica zagotavlja avtorjem vrsto izključnih pravic na njihovih delih. »Izključna pravica« pomeni, da nekatere reči s svojimi deli lahko storijo samo oni. Včasih pa jim je namesto izključne pravice dana pravica do nadomestila. V takem primeru dobijo plačilo za uporabo dela, ne morejo pa njegove uporabe preprečiti. Izključne pravice in pravice do nadomestila so namenjene nagrajevanju avtorjev za njihovo ustvarjalnost, vložek in delo, pa tudi kot spodbuda za ustvarjanje novih del.

Avtorsko pravico po Bernski konvenciji sestavljata dve vrsti pravic:

(1) **Materialne pravice** – avtorji imajo izključno pravico:

- a) **reproducirati delo.** To vključuje vsako obliko kopiranja, na primer fotokopiranje, odjemanje z interneta in nalaganje nanj, tiskanje, presnemavanje, fotografiranje, skeniranje;
- b) **prevesti** delo v druge jezike;
- c) **predelati** delo. Predelava oziroma preoblikovanje običajno spremeni zvrst dela; na primer, ko se na podlagi romana posname film ali iz animiranih sličic izdelata risanka. Tudi trženje nekega lika (uporaba imena ali podobe izmišljenega lika za prodajo izdelkov, kakršne so igrače, majice itd.) lahko vključuje neko obliko predelave;
- d) **javno razstavljati/izvajati** delo. Na primer razstavljanje fotografij v umetnostni galeriji, uprizorjanje gledališkega dela pred gledalci ali predvajanje CD-ja v trgovini ali restavraciji;

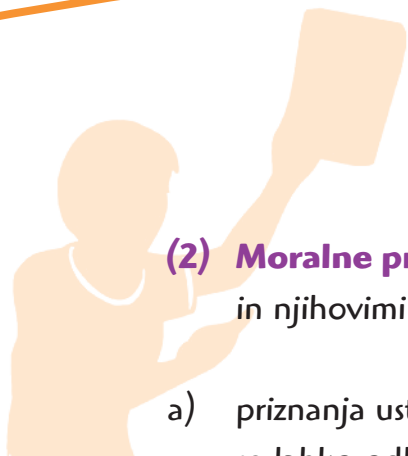
- e) **distribuirati** delo z javno prodajo kopij;
- f) **radiodifuzno oddajati** delo. Na primer s predvajanjem pesmi po radiu ali prikazovanjem filma po televiziji;
- g) **priobčiti** delo javnosti. Na primer z naložitvijo na internet.

Če povzamemo: nobeno z avtorsko pravico varovano delo se ne sme reproducirati, prevesti, predelati, javno razstaviti ali izvajati, distribuirati, radiodifuzno oddajati ali priobčiti javnosti brez dovoljenja njegovega avtorja. To je mišljeno s stavkom "vse pravice pridržane", ki ga najdemo na številnih delih.

Pozor!!!

Obstaja omejitev avtorjeve pravice distribuiranja, ki se imenuje **načelo prve prodaje**. Podrobnosti tega načela so odvisne od domačega prava in se zato lahko spreminjajo od države do države. Na splošno pa to pomeni, da se pravica distribuiranja za vsako kopijo dela konča s prvo prodajo te kopije. To pomeni, da ima oseba, ki kupi kopijo dela, pravico, da jo ponovno distribuira.

Na primer, če kupiš glasbeni CD, ga lahko kot darilo podariš prijatelju ali prodaš na boljšem trgu. Pesmi CD-ja pa ne moreš naložiti na internet, ker bi moral za to izdelati elektronsko kopijo pesmi. Kopijo nekega dela, ki si ga kupil(a), lahko torej ponovno distribuiraš, toda avtor ima še vedno izključno pravico do njegovega reproduciranja.

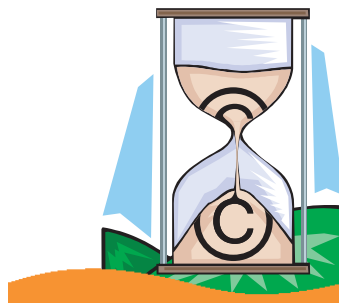
(2) Moralne pravice – to so pravice, ki ohranjajo osebno vez med avtorji in njihovimi deli. Zajemajo pravico do:

- a) priznanja ustvarjalca kot avtorja dela (*pravica priznanja avtorstva*). Avtorji se lahko odločijo na svojih delih podpisati z imenom, se ne podpisati (ostanejo anonimni) ali se podpisati z izmišljenim imenom (uporabijo psevdonim);
- b) nasprotovanja kakršnim koli spremembam dela, ki bi lahko škodovale avtorjevi časti ali ugledu (*pravica spoštovanja dela*).

Koliko časa traja avtorska pravica?

Varstvo avtorske pravice ni večno. Trajanje je odvisno od:

- ◆ zakonodaje posamezne države;
- ◆ tega, kdo je delo ustvaril;
- ◆ vrste dela.

V državah članicah Bernske konvencije avtorska pravica traja najmanj v času avtorjevega življenja in 50 let po njegovi smrti. V več državah pa traja dlje od te najkrajše dobe. Na primer v ZDA in državah Evropske unije traja navadno v času avtorjevega življenja in še 70 let po njegovi smrti.

Materialne pravice se po avtorjevi smrti prenesejo na njegove dediče. Ti postanejo **imetniki pravice** na delih pokojnega avtorja. Imetniki pravice še naprej prejemajo plačilo za reproduciranje, prevajanje, predelavo, javno izvajanje, distribuiranje, radiodifuzno oddajanje in posredovanje dela javnosti, vse dokler traja varstvo avtorske pravice po avtorjevi smrti.

DÉČEK, KI NI ŽELEL ODRASTI

Škotski avtor J. M. Barrie je na primer pred smrtjo leta 1937 avtorsko pravico na svojem romanu *Peter Pan* kot darilo odstopil londonski bolnišnici Great Ormond Street Hospital. Ta bolnišnica ima torej avtorsko pravico na delu *Peter Pan* in s tem pravico prepovedati/dovoliti in zaračunati plačilo za kakršno koli javno izvajanje, predelavo in objavo zgodbe o Petru Panu.

Moralne pravice trajajo navadno enako dolge kakor materialne, v nekaterih državah pa so tudi večne. Moralne pravice se, odvisno od domače zakonodaje, včasih lahko prenesejo tudi na avtorjeve dediče, ki nadzirajo, da je pokojni avtor še naprej priznan kot avtor svojih del ter da kakršne koli spremembe del ne škodujejo njegovi časti in ugledu.

Če delo ustvari več avtorjev, se za konec varstva avtorske pravice šteje čas smrti zadnjega preživelega od njih. Na primer, Francoza René Goscinny in Albert Uderzo sta skupaj ustvarila stripe o Asterixu. Goscinny je umrl leta 1977, toda avtorska pravica na tem skupinskem delu se bo iztekla 70 let po smrti še živečega soavtorja Uderza.

Trajanje varstva za anonimna in psevdonimna dela se računa od dneva njihove objave. Če pa je prava identiteta avtorja navkljub psevdonimu znana, varstvo avtorske pravice traja enako dolgo kakor za druge znane avtorje (najmanj 50 let po njihovi smrti).

Kadar je avtor dela združenje ali ustanova in ne posameznik, se trajanje varstva avtorske pravice računa od dneva objave dela.

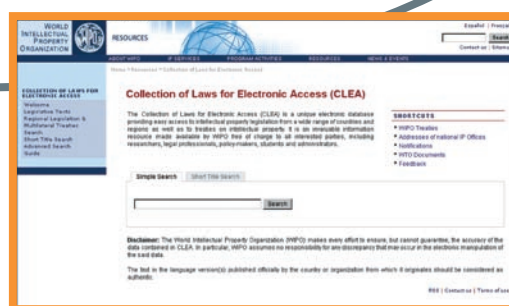
V večini držav se doba varstva za filme in fotografije razlikuje od drugih del (navadno je krajša).

Razmisli:

Koliko časa traja varstvo avtorske pravice v tvoji državi? Ali se spreminja glede na to, kdo je ustvaril delo, in glede na vrsto dela?

Odgovor na vprašanji lahko dobiš pri nacionalnem uradu, ki je pristojen za avtorske pravice, ali v domačem zakonu o avtorski in sorodnih pravicah. Informacije o tem zakonu so na voljo tudi v zbirki podatkov CLEA (zbirka zakonov za elektronski dostop) na spletni strani WIPO:

<http://www.wipo.int/clea/en/index.jsp>.

Ali je avtorsko pravico mogoče prenesti?

Avtorji se lahko odločijo za prodajo materialnih pravic na svojih delih. Tako se lahko osredotočijo na ustvarjanje novih del, za reproduciranje, prevajanje, predelavo in distribuiranje njihovih starih del pa skrbijo drugi. Tisti, ki kupijo materialne pravice avtorjev, se imenujejo imetniki pravic.

Moralne pravice niso odvisne od materialnih pravic in vedno ostanejo avtorju, tudi ko so materialne pravice prodane.

Avtorji, ki prodajo materialno pravico na svojem delu, prejmejo plačilo, ki se imenuje **avtorski honorar**. Materialne pravice se prodajo na dva načina: z **odstopom** in **licenco**.

Odstop je način prenosa ene ali več avtorjevih materialnih pravic, tako da oseba, ki jo (jih) kupi, postane novi lastnik avtorske pravice. Nekatere države odstopa ne dovolijo.

Izdaja licence pomeni, da avtor ostane lastnik svojih materialnih pravic, vendar pa kupcu pravic (ali pridobitelju licence) dovoli, da izvaja nekatere dejavnosti, ki jih te pravice zajemajo, za določen čas in namen. Na primer, avtor romana

lahko izda licenco za svoje pravice reproduciranja in distribuiranja. Avtor lahko izda tudi licenco za svoje pravice predelave filmskemu producentu, ki želi po njegovem romanu posneti film.

Nazadnje se avtor lahko odloči, da nekaterih ali vseh svojih pravic ne bo uporabljal. Svoja dela, denimo, lahko naloži na internet in navede, da jih vsakdo lahko brezplačno uporabi. Lahko pa omeji uporabo naloženega dela, na primer tako, da dovoli njegovo uporabo samo v nekomercialne namene. V tem primeru bi drugi smeli delo kopirati, prevesti, predelati, izvajati in celo radiodifuzno oddajati samo, če pri tem ne bi nič zaslužili.

Organizacije, kakršna je *Creative Commons*, so zgled, kako avtorji lahko označijo svoja dela, da je jasno, katere pravice se nanašajo nanje. Več informacij o tem je na voljo na spletni strani <http://creativecommons.org>.

Mlada avtorica: Flavia Bujor

Pri dvanajstih letih je Flavia začela pisati zgodbo o treh deklicah, ki z magičnimi kamni poskušajo rešiti svoj domišljjski svet. Njena knjiga *La prophétie des pierres* (Prerokba kamnov) je bila čez dve leti izdana v Franciji. Takoj je postala uspešnica in več kakor 20 založnikov z vsega sveta je hitelo kupovati pravice do prevoda, izdaje in prodaje v svojih državah.

V Franciji, Nemčiji in Združenih državah je bilo prodanih na desettisoče izvodov njene knjige.

Flavia je prodala pravice do prevoda, reproduciranja in distribuiranja svoje knjige.

Z dovoljenjem: Hyperion Books for Children

Igra: detektiv za avtorske pravice*

Dobro si oglej naslovnico in notranjo stran izmišljene knjige in ugotovi:

Kdo ima moralne pravice na izvirnem portugalskem besedilu?

Kdo ima moralne pravice na prevedenem angleškem besedilu?

Kdo ima avtorsko pravico na umetniškem delu na naslovnici?

Kdo ima založniško pravico?

Katere materialne pravice so zajete v navedbi "vse pravice pridržane"?

AMAZONKA

A. Chico

Iz izvirnika v portugalsščini
prevedel: J. Little

Oblikovanje naslovnice:
Carlos Mayorga
©2006 XYZ Publishers
Vse pravice pridržane.

* Za odgovore glej stran 58.

Kaj so sorodne pravice?

Umetniška dela so javnosti pogosto dostopna prek izvajalcev, izdelovalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij (radijskih in televizijskih postaj). Pomisli na primer na pesem, ki jo predvajajo po radiu. Ko avtorja (pisec besedila in skladatelj) ustvarita pesem, jo pevec in glasbeniki izvedejo, izdelovalec fonogramov jo posname, radiodifuzna organizacija pa širi med ljudmi.

Za javno izvajanje, snemanje in radiodifuzno oddajanje je potrebno veliko vloženega časa in denarja. Zato da bi omogočile povrnitev teh vlaganj in kot spodbudo, da bi imela javnost na voljo še več del, vlade dajejo posebne pravice izvajalcem, izdelovalcem fonogramov in radiodifuznim organizacijam. Te pravice se imenujejo sorodne pravice, ker so tesno povezane z avtorsko.

Trajanje varstva sorodnih pravic je odvisno od notranje zakonodaje posamezne države. Najkrajše varstvo na splošno traja: za izvajalce 50 let od konca leta, v katerem je posnet fonogram izvedbe; za izdelovalce fonogramov 50 let od konca leta, v katerem je fonogram izdan; in za radiodifuzne organizacije 20 let od konca leta, v katerem je oddaja predvajana.

Izvajalci

Številnih umetniških del ni mogoče v celoti vrednotiti brez pomoči izvajalcev. Na primer, navadno je večji užitek, če glasbeno delo izvajajo glasbeniki, kakor če prebiramo njegov notni zapis. Enako velja za besedila, dramska dela in celo romane, ki jih imajo ljudje rajši, če jih igralci uprizorijo na odru ali filmskih platnih.

Izvajalci, kot so igralci, glasbeniki, plesalci in pevci, umetniškimi delom vdihnejo življenje. Ko izvajalci igrajo na odru ali na glasbilo, plešejo ali pojejo, poustvarjajo dela v lastnem edinstvenem slogu. Izvirno poustvarjanje del je dragoceno in zato varovano s sorodnimi pravicami.

Izvajalci na splošno lahko prepovejo snemanje svojih nastopov v živo in radiodifuzno oddajanje, če niso zanje dali soglasja. Prav tako imajo, med drugim, pravico preprečiti nadaljnje kopiranje glasbenih posnetkov ali prenos po internetu. Glasbena skupina lahko na primer svojim oboževalcem prepove videosnemanje njenih nastopov v živo. Prepove lahko tudi internetno nalaganje kopij svojega albuma.

Brez teh pravic izvajalci ne bi dobili plačila za svoje poustvarjanje. Če bi vsakdo lahko snemal umetnikovo izvajanje in ga prosto radiodifuzno oddajal, bi marsikdo, namesto da bi plačal vstopnico in si ogledal nastop v živo, raje gledal ali poslušal brezplačno oddajo. Tudi od posnetkov, ki se kopirajo brez avtorjevega soglasja, umetnik nima nobene denarne koristi. Če pa s poustvarjanjem ne more zaslužiti, se bo prisiljen preživljati z drugim delom, kar pomeni, da bo svoja dela redkeje izvajal in snemal in s tem prikrajšal za užitek vse nas.

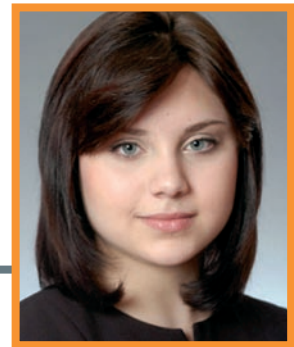
V več državah imajo izvajalci tudi pravice, ki so podobne moralnim pravicam avtorjev. Te pravice jih varujejo pred skazitvijo njihovih nastopov. Omogočajo jim tudi zahtevati, da je v zvezi z njihovimi nastopi omenjeno njihovo ime.

Mlada avtorica: Athena Adamopoulos

Athena ustvarja glasbo v glavi, odkar pomni. Igra čelo in klavir ter rada sklada izvirna dela za obe glasbili. Ko pride do izvajanja njenih del, pa raje sedi v ozadju in igranje prepusti priznanim glasbenikom. Priljubljenost in spoštovanje ji je kot mladi skladateljici prinesel radijski prenos ene od njenih skladb *Soliloquy*, ki jo je izvajal svetovno znani čelist Yo Yo Ma. Athena sanja, da bodo nekoč njene skladbe postale del filmske glasbe.

“Ko sem delo slišala v svoji glavi, sem ga slišala nekako tako, vendar ne povsem ... in to je desetkrat boljše,” – Athenin odziv, potem ko je slišala Yo Yo Majevo izvedbo svoje skladbe.

Z dovoljenjem: Athene Adamopoulos

Izdelovalci fonogramov

Izdelovalec fonogramov je oseba ali podjetje, ki prvo posname zvoke neke izvedbe. Fonogram je izvirni zvočni posnetek, CD-ji in datoteke MP3 pa so kopije tega izvirnika.

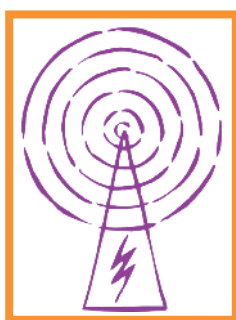
Za zvočno snemanje neke izvedbe so poleg drage tehnične opreme potrebni specializirani delavci.

Izdelovalci fonogramov si povrnejo stroške te opreme in delovne sile s prodajo kopij fonogramov v obliki CD-jev ali datotek MP3. Imajo tudi pravico dovoliti ali prepovedati kopiranje, radiodifuzno oddajanje in distribuiranje teh fonogramov.

Visokokakovostno zvočno snemanje izvedb je naporno in drago, nova tehnologija pa omogoča poceni in enostavno kopiranje izvirnega posnetka. Če izdelovalci fonogramov ne bi imeli pravice preprečiti reproduciranja svojih fonogramov, bi jih številni raje zastonj kopirali, kot da bi kupili CD-je ali datoteke MP3, ki jih poskušajo prodati njihovi izdelovalci. Zaradi takega nenadzorovanega kopiranja bi bili izdelovalci fonogramov ob precejšen prihodek in si ne bi mogli povrniti nastalih stroškov. Če torej ne bi dovolj zaslužili s snemanjem izvirnikov, bi neradi snemali nove izvedbe. Posledično bi manj avtorjev in izvajalcev imelo priložnost snemati svoja dela in nastope. Poleg tega bi uporabniki imeli na voljo manjšo izbiro zvočnih posnetkov.

Pri mnogih zvočnih posnetkih je uporabljen znak (P) za prepoznavanje lastnika sorodnih pravic na posnetku.

Radiodifuzne organizacije

Radiodifuzne organizacije z radijskim in televizijskim oddajanjem omogočajo, da pridejo dela avtorjev in poustvaritve izvajalcev do široke javnosti. Da bi vlade spodbudile naložbe radiodifuznih organizacij v tehnologijo, ki je potrebna za radiodifuzno oddajanje del, tudi njim dodeljujejo varstvo sorodnih pravic.

Radiodifuzne organizacije imajo pravico dovoliti ali prepovedati ponovno oddajanje, snemanje in kopiranje posnetkov svojih oddaj.

Ustvarjalna delavnica

S skupino prijateljev bodisi:

ustvarite, izvedite in posnemite video glasbenega nastopa v živo:

- 1) napišite besedilo pesmi, jo uglasbite, izdelajte plesno koreografijo;
- 2) izberite glasbenika(-e), pevca(-e) in plesalca(-e);
- 3) poiščite kraj za izvedbo nastopa;
- 4) oblikujte reklamni plakat za nastop;
- 5) izvedite pesem in posnemite izvedbo;

ali

ustvarite, zaigrajte in posnemite skeč:

- 1) napišite besedilo skeča, vključno z odrskimi navodili in dialogi;
- 2) izberite igralce in režiserja, ki vam bo pomagal na vajah;
- 3) poiščite kraj za izvedbo nastopa;
- 4) oblikujte reklamni plakat za nastop;
- 5) odigrajte skeč in posnemite predstavo.

Nato razmislite:

- 1) Katere avtorske oziroma sorodne pravice ima vsak posamezen član vaše skupine pri tem skupinskem delu in nastopu?
- 2) Koliko časa in denarja ste porabili za izdelavo in izvedo glasbenega videa oziroma skeča?
- 3) Kaj bi radi storili s končnim izdelkom? (Na primer: ga predstavili glasbenim izvršilnim direktorjem in poskusili dobiti pogodbo za snemanje; naložili na internet za brezplačno odjemanje, sami prodajali kopije itd.).

Kako se upravljajo avtorska in sorodne pravice?

Preden lahko ti sam(a) ali kdor koli drug uporabi delo, varovano z avtorsko pravico in/ali sorodnimi pravicami, moraš poiskati imetnike pravic(e) in jih zaprositi za izdajo dovoljenja ter včasih plačati za pravico do izkoriščanja dela. Ta postopek se imenuje **pridobitev pravic**.

Avtorji in izvajalci (zlasti priljubljeni) so nemalokrat prav zasuti s prošnjami za reproduciranje, radiodifuzno oddajanje, predelavo ali kakšno drugo uporabo njihovega dela ali izvedbe, za katero je potrebno dovoljenje. Za obdelavo teh prošenj in odločanje o tem, ali dati dovoljenje ali ne, brezplačno ali za honorar, se lahko porabi kar precej časa.

Tovrstne prošnje pa so zelo pomembne, saj avtorji in izvajalci za svoja dovoljenja v obliki licenc in odstopa pravic prejmejo avtorski honorar oziroma nadomestila. Da bi se lahko nemoteno posvečali ustvarjanju in nastopom ter da vse te prošnje ne bi ostale brez odziva, jih veliko med njimi uporablja storitve **organizacij za kolektivno upravljanje pravic**. Te organizacije so povezava med avtorji oziroma izvajalci in tistimi, ki želijo uporabiti njihova dela. Izdajajo dovoljenja, pobirajo avtorske honorarje in nadomestila ter odkrivajo, preprečujejo in zahtevajo povračilo za nedovoljeno uporabo. S pomočjo teh organizacij avtorji in izvajalci prejemajo plačilo, ki jim pripada, kadar se uporabljajo njihova dela in izvedbe, uporabniki pa tako lažje dobijo dovoljenje za uporabo.

Večina držav ima organizacije za kolektivno upravljanje avtorskih pravic, ki jih lahko pooblastiš za upravljanje pravic na svojih delih in izvedbah. Nanje se lahko obrneš tudi, če potrebuješ dovoljenje za uporabo del ali izvedb drugih avtorjev.

Državne organizacije za kolektivno upravljanje pogosto pripadajo mednarodnemu združenju teh organizacij. Tako mednarodno združenje ti lahko kot avtorju ali avtorici pomaga najti tisto organizacijo, ki ti bo pomagala pri upravljanju pravic ali te usmerila pri pridobivanju dovoljenja za uporabo dela ali izvedbe drugega avtorja.

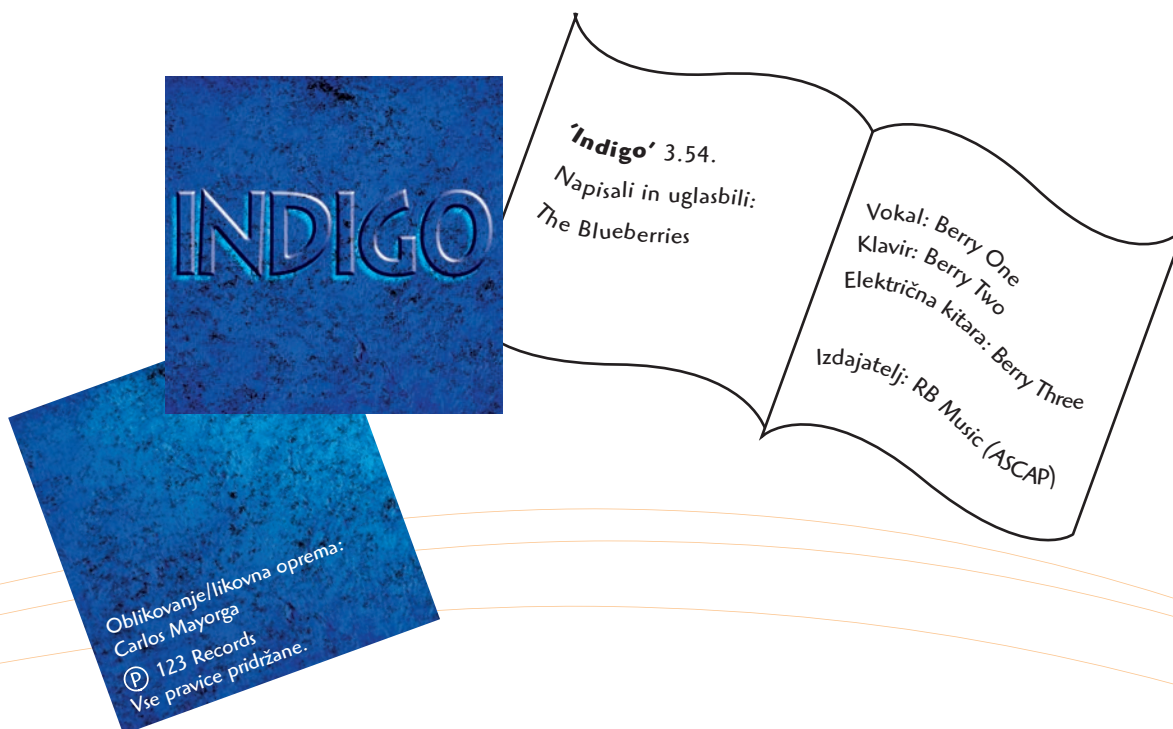
V nadaljevanju so navedene internetne povezave z nekaterimi najbolj znanimi mednarodnimi združenji, ki avtorjem, izvajalcem, izdelovalcem fonogramov in radiodifuznim organizacijam pomagajo pri uveljavljanju pravic:

- ◆ Association of European Performers' Organisations
<http://www.aepo.org>
- ◆ International Confederation of Societies of Authors and Composers
<http://www.cisac.org>
- ◆ International Federation of Actors
<http://www.fia-actors.com>
- ◆ International Federation of Musicians
<http://www.fim-musicians.com/eng/index.html>
- ◆ International Federation of Reproduction Rights Organisations
<http://www.ifrro.org>
- ◆ International Federation of the Phonographic Industry
<http://www.ifpi.org>

Igra: Pridobitev pravic*

Dobro si oglej platnice in podrobnosti o pesmi izmišljenega glasbenega CD-ja. Ugotovi, čigavo dovoljenje bi potreboval(a), da bi:

- ◆ pesem *Indigo* zapela na naslednjem javnem nastopu tvoja glasbena skupina;
- ◆ pesmi z albuma naložil(a) na svojo spletno stran;
- ◆ umetniško delo na naslovnici reproduciral(a) na majici;
- ◆ pesem *Indigo* predvajal(a) na lokalni radijski postaji;
- ◆ melodijo *Indigo* posnel(a) in uporabil(a) kot glasbo za film, ki ga snemaš;
- ◆ besedilo pesmi *Indigo*, ki ga poje zbor, uporabil(a) kot del pesmi, ki jo skladaš.

* Za odgovore glej stran 59.

PROSTA DELA

IN OMEJITVE AVTORSKE PRAVICE

Zakoni o avtorski pravici poskušajo najti ravnovesje med pravicami avtorjev in pravico javnosti, da dostopa do njihovih del in jih uporablja. Tudi sami avtorji imajo korist zaradi možnosti uporabe del predhodnih avtorjev, saj jih ta navdihujejo in jim pomagajo pri učenju tehnik, s katerimi lahko ustvarjajo nova dela. **Prosta dela** in omejitve avtorske pravice zagotavljajo prav to ravnovesje med pravicami avtorjev in pravicami javnosti.

Kaj so prosta dela?

Prosta dela so vsa dela, ki niso varovana z avtorsko pravico, in se zato lahko prosto uporabljajo, ne da bi bilo treba izvirnega avtorja prositi za dovoljenje ali mu plačati. Taka dela se lahko prosto kopirajo, distribuirajo, predelajo, javno izvajajo in razstavljajo, kakor da bi bila javna last.

Dela postanejo prosta, kadar:

- ◆ **poteče avtorskopravno varstvo.** Kakor je bilo že omenjeno, se obdobje varstva avtorske pravice glede na državo spreminja, navadno pa poteče kakih 50 do 70 let po avtorjevi smrti;
- ◆ **ne izpolnjujejo pogojev, da bi bila varovana z avtorsko pravico.** Takih pogojev ne izpolnjujejo dejstva in sezname, torej so seznam sestavin na receptu in datumi na koledarju prosta dela. Opis, kako uporabiti sestavine recepta, in umetniško delo, vloženo v koledar, pa se lahko štejeta kot izvorni izraz in sta zato varovana z avtorsko pravico. V nekaterih državah tudi upravni dokumenti ne morejo biti varovani z avtorsko pravico. Na primer,

Prosta slika Saturna,
ki je na voljo v
Nasini galeriji slik.

ameriška vesoljska agencija Nasa je vladna agencija
Združenih držav, ki ustvari veliko slik in videoposnetkov,
ki ne izpolnjujejo pogojev varstva z avtorsko pravico in so zato prosta
dela. Taka dela Nase so na voljo na:

<http://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/index.html>.

Pozor!!

Dela, ki se ne tiskajo več ali jih ni več v prodaji, niso nujno
prosta dela. Če avtorska pravica še ni potekla, je še vedno treba
pridobiti dovoljenje imetnikov pravic, preden se lahko kopirajo, tiskajo,
distribuirajo ali kako drugače uporabijo.

Kako se prosta dela lahko uporabljajo?

Prosta dela lahko uporabi vsakdo na kakršen koli način. Za primer vzemimo sliko
Krik norveškega umetnika Edvarda Muncha. Odkar je prišla med prosta dela, je
bila reproducirana na plakatih, umetnostnih knjigah, napihljivih lutkah, obeskih
za ključe, v risankah in neskončnem številu drugih izdelkov. Podjetjem, ki te
reprodukcije prodajajo, ni bilo treba plačati nadomestil za komercialno uporabo
tega prostega dela.

Z dovoljenjem Associated Press

Prosta dela,
kakršno je
Munchov Krik,
lahko vsakdo
prosto kopira,
predela in
distribuirata.

Pozor!!

Prosta dela razni avtorji pogosto uporabljajo za ustvarjanje novih del. Kadar se izvirno delo prevede, predela ali spremeni v kakršno koli drugo obliko, se imenuje **izpeljano delo**. Slednje je prav tako varovano z avtorsko pravico, čeprav je izvirno delo, iz katerega je izpeljano, prosto. Oseba, ki je ustvarila izpeljano delo, je avtor in ima avtorsko pravico. Kdor želi uporabiti (reproducirati, prevesti, predelati itd.) izpeljano delo, varovano z avtorsko pravico, mora dobiti dovoljenje njegovega avtorja.

Ko iščete prosta dela, da bi jih uporabili kot del svojih stvaritev, se prepričajte, da je različica, ki jo uporabljate, izvirna prosta različica in ne izpeljano delo, ki je še vedno lahko varovano z avtorsko pravico.

Na primer, izvirno besedilo Lewisa Carrolla in ilustracije Johna Tenniela za knjigo *Alica v čudežni deželi*, ki je bila prvič objavljena leta 1865, so prosta dela in jih vsakdo lahko prosto uporablja. Toda film, risbe, osebe iz risanke, trgovsko blago itd., ki jih je ustvaril Walt Disney leta 1952 in so priredba Carrollove izvirne *Alice*, so še vedno varovani z avtorsko pravico in se ne smejo uporabiti brez dovoljenja družbe Walt Disney Company. Alica na spodnjih slikah je bila poleg tega še registrirana kot blagovna znamka, zato ne bo postala prosto delo tudi po poteku avtorske pravice.

Izvirne risbe Alice Johna Tenniela so zdaj prosta dela, predelane risbe Walta Disneyja pa so še vedno varovane z avtorsko pravico in blagovno znamko.

© Disney Enterprises, Inc.

Chopinove izvirne skladbe so prosta dela, sodobnejši posnetki teh skladb pa so še vedno lahko varovani s sorodnimi pravicami.

Ko iščete prosto delo, ne pozabite na sorodne pravice.

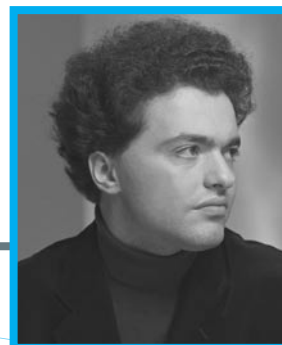
Na primer, klasične skladbe, ki jih je ustvaril Chopin, so zdaj prosta dela, sodobnejše izvedbe in posnetki teh skladb pa so še vedno lahko varovani s sorodnimi pravicami. To pomeni, da lahko uporabite izvirno skladbo za igranje na javnem recitalu ali pri vključitvi njenih delov v pesem, ki jo skladate. Ne smete pa kopirati, distribuirati, radiodifuzno oddajati ali kakor koli drugače uporabiti posnetkov te skladbe, ki so še vedno varovani s sorodnimi pravicami.

Mladi izvajalec: Jevgenij Kissin

Jevgenij, svetovno znani pianist, je začel igrati klavir, ko je imel komaj dve leti. Pri dvanajstih je z Moskovskim državnim filharmoničnim orkestrom izvajal Chopinova klavirska koncerta št. 1 in 2 ter postal zvezda. Od tedaj igra na koncertih po vsem svetu, ima veliko snemanj, dobil pa je že tudi celo vrsto nagrad.

Igra glasbo skladateljev, kot so Chopin, Mozart, Beethoven, Čajkovski in Schumann, katerih dela so prosta. Jevgenijevo umetniško poustvarjanje teh del pa je varovano s sorodnimi pravicami. Zaradi teh pravic lahko s koncerti in snemanji preživlja sebe in svojo družino.

Jevgenij Kissin se torej preživlja
z izvajanjem prostih del.

Z dovoljenjem SONY/BMG.

Igra: Lov za prostimi deli*

V Evropski uniji avtorska pravica za književna dela preneha 70 let po avtorjevi smrti. V nadaljevanju so naslovnice poznanih književnih del evropskih avtorjev. Ali lahko ugotoviš, katera štiri dela še niso prosta?

Jules Verne
(1827–1905)

Carlo Collodi
(1826–1890)

Hergé
(1907–1983)

Roald Dahl
(1916–1990)

Miguel de Cervantes
(1547–1617)

C. S. Lewis
(1898–1963)

Hans Christian Andersen
(1805–1875)

Astrid Lindgren
(1907–2002)

Alexandre Dumas
(1802–1870)

Emilio Salgari
(1862–1911)

Robert Louis Stevenson
(1850–1894)

Kje lahko najdeš prosta dela?

Na splošno so mnoga dela, ki veljajo za *klasična* ali *tradicionalna*, dovolj stara, da so že prosta. Iskanje novejših prostih del pa ni vedno lahka naloga. Kakor smo ugotovili doslej, nam pri tem iskanju pomaga naslednje:

- 1) Poznavanje posebnosti varstva avtorske in sorodnih pravic v tvoji državi: kako dolgo traja varstvo za posamezno vrsto dela in katera dela ne morejo biti varovana. Za tista, ki niso nastala v tvoji državi, ugotovi, ali so tvoja država in države, v katerih so nastala, članice Bernske konvencije. Preveri tudi, ali tvoja država upošteva pravilo krajšega roka, da boš ugotovil(a), ali je delo, ki je že postalo prosto v državi, v kateri je nastalo, prosto tudi v tvoji državi.
- 2) Preveri, ali je delo, ki ga želiš uporabiti, izvirno ali izpeljano in kot tako morebiti varovano z avtorsko in/ali sorodnimi pravicami.
- 3) Preveri obvestilo o avtorski pravici in pogoje uporabe, navedene v delu. To obvestilo ti bo pomagalo ugotoviti, kdo so imetniki pravice in vrste pridržanih pravic. Tako ravnanje je zlasti pomembno, ko iščemo dela na internetu.
- 4) Prepričaj se, da delo ni varovano z drugo vrsto intelektualne lastnine, na primer z blagovno znamko (pogosto jo prepoznamo po oznaki ® ali TM).

Pozor!!

Če je delo na voljo na internetu, še ne pomeni, da ga lahko vsakdo prosto uporablja. Na spletnih straneh vedno preveri razdelek s pogoji uporabe, preden kopiraš, distribuiraš ali kako drugače uporabljaš kar koli, kar si tam našel oziroma našla.

Če po tem osnovnem preverjanju še vedno nisi prepričan(a), da je delo prosto, je najbolje vnaprej zaprositi za dovoljenje za uporabo. Vzorčna predloga prošnje za dovoljenje na strani 65 ti bo v pomoč pri pisanju.

Kaj so omejitve avtorske pravice?

Domači zakoni v posebnih okoliščinah dovoljujejo prosto uporabo del, varovanih z avtorsko in sorodnimi pravicami. Spet v drugih primerih dopuščajo uporabo brez privolitve imetnika pravice, če ta dobi nadomestilo za tako uporabo. Zaradi takih omejitev avtorske pravice se tudi dela, ki niso prosta, včasih lahko uporabijo, ne da bi bilo treba prositi za dovoljenje ali avtorju ali drugim imetnikom pravice plačati honorarja. Vendar pa je avtorja, izvajalca, proizvajalca fonogramov in radiodifuzno organizacijo, ki so zaslužni za delo, treba omeniti, tako da se navedejo njihova imena in vir dela.

Na primer, prosta uporaba je mogoča, kadar se dela uporabljajo pri:

- ◆ citiranju,
- ◆ poučevanju,
- ◆ obveščanju o dnevnih dogodkih.

Poleg tega domači zakoni več držav dovoljujejo kopiranje dela izključno za *osebno, zasebno in nekomercialno uporabo*. To pomeni, da bi z interneta lahko na primer natisnil(a) sliko, varovano z avtorsko pravico, zato da bi jo nalepil(a) na steno za zasebni in osebni užitek, iste slike pa ne bi smel(a) uporabiti za izdelavo in prodajo majic (komercialna uporaba).

Spodaj navedena spletna mesta ti lahko pomagajo najti dela, ki so prosta ali so na voljo za omejeno prosto uporabo. Vendar upoštevaj, da so informacije na teh spletnih straneh zgolj okvirne in ne zagotavljajo zanesljivega podatka o pravnem statusu dela v tvoji državi. Preden uporabiš kako delo iz seznama na navedenih spletnih mestih, ne pozabi preveriti pogojev uporabe.

Slike

- ◆ Big Foto
<http://www.bigfoto.com>
- ◆ morgueFile
<http://morguefile.com>
- ◆ Pics4learning
<http://www.pics4learning.com>

Literatura

- ◆ The Online Books Page
<http://onlinebooks.library.upenn.edu>
- ◆ Project Gutenberg
<http://www.gutenberg.org>

Filmi

- ◆ OpenFlix™
<http://www.openflix.com>

Glasba

- ◆ Gutenberg Music
<http://www.gutenberg.org>
- ◆ Mutopia
<http://www.ibiblio.org/mutopia>
- ◆ Sheet Music Digital
<http://www.sheetmusicdigital.com>

KRŠITEV

AVTORSKE PRAVICE

Kaj je kršitev avtorske pravice?

O kršitvi govorimo, kadar se delo, varovano z avtorsko pravico, uporablja (reproducira, prevede, predela, javno razstavi ali izvede, distribuira, radiodifuzno oddaja ali priobči javnosti) brez dovoljenja imetnikov pravice.

Zaradi **kršitev avtorske pravice** imajo avtorji manj možnosti zaslužiti s svojimi deli, posredno pa smo na škodi tudi vsi drugi, saj take kršitve slabijo interes avtorjev za ustvarjanje novih del, ki bi nam bila lahko v veselje.

Kaj je plagiatorstvo?

Plagiatorstvo je kopiranje tujega dela, v celoti ali delno, ki se nato prikaže kot lastno.

Kakor smo že videli v predhodnem poglavju, zamisli same niso varovane z avtorsko pravico, torej s pisanjem o zamisli, ki jo najdemo v drugem delu, ni nič narobe.

Toda da bi se izognili plagiatorstvu, moramo to zamisel izraziti na svoj lastni in edinstveni način.

Včasih avtor zamisel izrazi tako dobro, da je s svojimi lastnimi besedami ne moremo predstaviti bolje. V takih primerih lahko prevzamemo izvirno besedilo dobesedno, pod pogojem da uporabimo "navednice". Navednice bralcu povedo, da je besedilo vzeto iz dela drugega avtorja. Avtorja izvirnika je v besedilu treba navesti pred ali za navedkom ali v sprotni opombi.

Večina šol, univerz in podjetij ima stroga pravila glede plagiatorstva. Čeprav je z interneta zelo preprosto kopirati delo drugega in ga razglašati za lastnega, so posledice plagiatorstva lahko zelo hude. Študentje, ki naredijo plagiat, tvegajo izključitev iz šole.

Pozor!!

Kopija se lahko šteje kot poseganje v tujo pravico, tudi če ni popolnoma enaka izvirnemu delu. Kršitev dejansko nastane že, če je kopija v *bistvu podobna*. O tem navadno presoja sodišče, ki primerja jezik, videz, obliko, zaporedje, zvok itd. obeh, tj. izvirnega dela in dela, obtoženega kršitve.

Da do kršitve sploh lahko pride, mora imeti kršilec dostop do izvirnega dela. Navsezadnje bi bilo mogoče, da je obtoženi ustvaril zelo podobno delo povsem po naključju, ne da bi kdaj videl izvirno delo. V tem primeru to ni plagiatstvo.

Kaj je piratstvo?

Izraz **piratstvo** se navadno nanaša na namerno ali nezakonito prodajo del, varovanih z avtorsko pravico.

S piratstvom se najpogosteje srečujemo v glasbi, čeprav so njegove žrtve tudi druga dela, na primer filmi, videoigrice in računalniška programska oprema. Piratstvo je nezakonita dejavnost, ki ne prizadene samo avtorjev, izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij, temveč družbo kot celoto.

Piratske kopije del se pogosto prodajajo:

- ◆ po zelo nizkih cenah;
- ◆ na tržnicah, iz prtljažnikov vozil ali na drugih neformalnih lokacijah uličnih prodajalcev in ne v uveljavljenih prodajalnah;
- ◆ na zapisljivih CD-jih (CD-R-jih);
- ◆ kot zbirke albumov MP3 različnih umetnikov;
- ◆ z vložki slabe kakovosti (nejasne slike in besedilo, na cenenem in slabo rezanem papirju, s tiskom samo na eni strani, z napačno črkovanimi besedami, ohlapnim plastičnim ovitkom ali sploh brez njega);
- ◆ brez oznake ©.

Razlogi, zaradi katerih naj bi se izogibali nakupu piratskih kopij, so:

1) **Piratstvo prikrajša avtorje za denarno nadomestilo, ki si ga zaslužijo, in omejuje njihove možnosti za ustvarjanje novih del.**

Od prodaje piratskih CD-jev avtorji ali izvajalci pesmi na CD-ju namreč ne dobijo ničesar. Če se pa s prodajo svojih del ne morejo preživljati, bodo morda prisiljeni iskati drugo delo. To drugo delo pa jim utegne vzeti toliko časa, da morda ne bodo mogli ustvarjati in izvajati novih del.

Z dovoljenjem Associated Press

“Izdelava albuma je skupinski dosežek; torej ko nekdo neupravičeno ponatisne ploščo, to ne prizadene samo umetnika, ampak tudi druge, ki so sodelovali pri izdelavi albuma, na primer koproducente, sopisce in glasbenike. Zavrnite piratstvo.” – **Shakira** na musicunited.org

2) **Piratstvo slabi interes izdajateljskih in distribucijskih podjetij za vlaganja v nove avtorje in izvajalce.**

Za odkrivanje, razvoj, snemanje in spodbujanje novih avtorjev in izvajalcev je potrebno veliko denarja. Če si zaradi piratstva zakoniti založniki in distributerji svojih naložb ne morejo povrniti s prodajo del, pri katerih izdelavi sodelujejo, bodo imeli na voljo manj sredstev za vlaganja v nove avtorje in izvajalce. To pomeni, da bodo imeli mladi, nepoznani avtorji in izvajalci manj možnosti pridobiti založniško in distribucijsko pogodbo. To pa tudi pomeni, da bodo imeli porabniki manj možnosti za poslušanje nove glasbe.

3) **Porabniki niso varni pred slabimi kopijam.**

Kakovost piratskih izdelkov je pogosto slabša od izvirnika. Če imajo porabniki kakršne koli težave z zakonitim izdelkom, se lahko pritožijo v prodajalni, kjer so ga kupili, in lahko dobijo vrnjen denar ali nov izdelek. Če pa kupijo piratsko kopijo, nimajo nobenega jamstva, da bodo dobili povrnjen denar ali boljši izdelek. Pogosto se zgodi, da piratskega prodajalca sploh ne najdejo več!

- 4) **Piratstvo draži zakonite kopije.** Da bi si povrnili izgube zaradi piratstva, založniki in distributerji lahko podražijo zakonite kopije del.

Kaj je izmenjava datotek P2P (angl. peer-to-peer)?

Izmenjava datotek P2P (»vsak z vsakim«) je način, kako si različni uporabniki računalnikov iz istega omrežja lahko po internetu delijo računalniške zbirke (besedilo, glasba, video).

Prenašanje spletnih vsebin (odjemanje in nalaganje), ki se izvaja pri izmenjavi datotek P2P, vključuje kopiranje in pošiljanje del javnosti – oboje pa sta izključni pravici avtorja dela (ali drugih imetnikov pravice). Torej, kadar gre za izmenjavo datotek P2P brez dovoljenja imetnikov pravice, je to kršitev avtorske pravice. Nekatere platforme za izmenjavo datotek P2P so legitimne storitve, ki dobijo potrebna dovoljenja od imetnikov pravic. Žal pa je večina izmenjav datotek P2P nedovoljena in zato nezakonita.

Računalniki, internet in druge digitalne tehnologije, kakršni so formati MPR, so čudovita pomagala za hitrejše delo in pridobitev neskončnega števila informacij o našem svetu. Vendar pa so hkrati tudi velik problem za avtorje, saj ogrožajo njihova dela. Z digitalno tehnologijo je namreč postalo kakovostno kopiranje del poceni in preprosto, njihovo distribuiranje po vsem svetu pa stvar nekaj sekund. Medtem ko avtor lahko porabi več let za uglasbitev pravih besed in za melodijo, ki si jo je lahko zapomniti, uporabnik računalnika tako pesem lahko prekopira v svojo zbirko na računalniku in jo (po omrežjih P2P) deli z milijoni ljudmi po svetu.

Razlogi, ki govorijo proti odjemanju/nalaganju nezakonitih kopij del, so:

- 1) **Tveganje, da si nakopljemo računalniški virus in hekanje.** Glasba, ki jo presnamemo v svoje zbirke, lahko vsebuje viruse. Poleg tega programska oprema P2P včasih lahko vključuje "vohunsko programsko opremo", ki zbira informacije o računalniku brez uporabnikove vednosti ali soglasja. Programska oprema P2P, s katero se da medmrežno prenašati glasbene zbirke, nepovabljenim gostom lahko omogoči tudi vpogled v druge zbirke na računalniku, za katere uporabnik ne bi želel, da jih vidijo.
- 2) **Tveganje tožb.** Svetovni splet ni anonimen; mogoče je prepoznati posameznike, ki nezakonito odjemajo ali nalagajo z avtorsko pravico varovane vsebine na omrežjih P2P. Že od leta 2003 glasbena industrija vlaga tožbe proti nezakonitim uporabnikom, ne glede na njihovo starost.
- 3) **Slabša izbira glasbe.** Nezakonita izmenjava datotek P2P znižuje prodajo zakonitih CD-jev, kar pomeni, da snemalni studii težje dobijo povrnjena sredstva, vložena v umetnike. Ker je naložba v nove talente tvegan posel, nezakonita izmenjava datotek P2P novim avtorjem in izvajalcem še bolj otežuje podpis producentskih in distribucijskih dogovorov. Snemalni studii se lahko odločijo zmanjšati tveganost naložb tudi z ustvarjanjem povprečne glasbe, ki jo ima rado veliko ljudi in za katero niso potrebni resnično izvirni in ustvarjalni avtorji in izvajalci.

"... več ko je nezakonitega odjemanja, bolj trpijo snemalne hiše, še zlasti, ker se osredotočajo samo na velike umetnike, tisti manjši, ki, odkrito rečeno, verjetno ustvarjajo precej boljšo glasbo, pa se ne slišijo." – **Dido** na whatsthe-download.com

- 4) **Zakonito odjemanje glasbe ni bilo nikoli lažje.** Na stotine spletnih mest je, od koder lahko glasbo zakonito preneseš v svojo zbirko bodisi s plačilom za pesem bodisi na podlagi naročnine. Povezave do številnih zakonitih spletnih strani, kjer je mogoče odjemanje, najdeš na: <http://www.pro-music.org/musiconline.htm>.

Igra: Obramba avtorjev in izvajalcev*

Zdaj že razumeš namen varovanja avtorske in sorodnih pravic ter želiš spoštovati pravice avtorjev in izvajalcev, ki jih občuduješ. Ali lahko ugotoviš, katera od spodaj navedenih dejanj so nezakonita?

1) Izdelava kopije sošolčevega CD-ja za tvoj MP3-predvajalnik:	zakonito	nezakonito
2) Obdarovanje prijateljice s kupljenim CD-jem:	zakonito	nezakonito
3) Obdarovanje sošolca s kopijo CD-ja, ki si ga kupil(a) zase:	zakonito	nezakonito
4) Zamenjava CD-ja na neavtoriziranem omrežju P2P:	zakonito	nezakonito
5) Prodaja CD-ja, ki si ga kupil(a) iz druge roke na boljšem trgu:	zakonito	nezakonito
6) Naložitev pesmi, ki si jo sam(a) napisal(a), uglasbil(a) in zapel(a), na spletno mesto za brezplačno odjemanje:	zakonito	nezakonito
7) Prenos datoteke MP3 s tvojo najljubšo pesmijo sošolcu po e-pošti:	zakonito	nezakonito

* Za odgovore glej stran 60.

Kaj je digitalno upravljanje pravic?

Da bi imetniki pravic zavarovali svoja dela pred kršitvami, uporabljajo prav tisto orodje, ki je njihova dela naredilo tako ranljiva, na prvem mestu digitalne tehnologije. Uporaba teh tehnologij, ki zmanjšujejo možnost kršenja avtorske pravice in olajšujejo upravljanje pravic, je znana kot **digitalno upravljanje pravic** (*angl. digital rights management, krat. DRM*).

Orodje za digitalno upravljanje pravic je mogoče uporabiti za označevanje digitalnih del s podatki o avtorski pravici. Prav tako se lahko uporablja za nadzorovanje načina uporabe nekega dela. Z njim se, denimo, lahko omeji število kopij, ki jih je mogoče izdelati, preprečijo spremembe dela in omejijo naprave za njegovo predvajanje.

Po mednarodnem pravu je nezakonito odstraniti, spremeniti ali zaobiti varovanje dela z orodjem za digitalno upravljanje pravic.

Kako se lahko zavarujejo dela na internetu?

Morda boš kot avtor(ica) želel(a) dati svoja dela na voljo drugim prek interneta, vendar tako, da boš zadržal(a) vse pravice, ki ti jih zagotavlja avtorstvo. Prvo, kar moraš storiti, je, da na svojo spletno stran daš oznako © s svojim imenom in letnico oziroma letnicami. Dodaš lahko tudi *pogoje uporabe*, kjer natančno navedeš, kaj smejo obiskovalci storiti s tvojim delom in česa ne. Na primer, lahko jim dovoliš, da si natisnejo kopijo tvojih pesmi ali risb za lastno uporabo, prepoveš pa jim prodajo brez tvoje odobritve.

Kadar koli na svojo spletno stran naložiš novo, izvirno vsebino, si za lastno evidenco natisni kopijo z datumi. To kopijo bi v prihodnosti utegnil(a) potrebovati kot dokaz, da si bil(a) prvi(a), ki je to vsebino naložil(a) na splet.

Za zagotovitev dodatnega varstva bi lahko uporabil(a) nekatera orodja za digitalno upravljanje pravic. Za fotografije bi, denimo, lahko uporabil(a) vodne znake s svojim imenom, tako da bi bili slednji na njih vedno, kadar bi kdo natisnil ali kopiral tvoje fotografije.

Lahko bi se tudi odločil(a) naložiti samo posnetke slabše kakovosti ali nepopolne različice svojih del, s čimer bi postalo kopiranje manj zanimivo.

Vodni znaki so vrsta digitalnega upravljanja pravic, ki zmanjšuje možnost nedovoljene uporabe z avtorsko pravico varovanih slik.

Če kljub obvestilom o avtorski pravici in varovalnim ukrepom ugotoviš, da se tvoja dela uporabljajo brez dovoljenja, boš moral(a) vzpostaviti stik s kršilcem. Najprej pa natisni kopijo svojega gradiva na kršilčevi spletni strani (z vidnim datumom); kršilec utegne namreč gradivo izbrisati in se delati, kot da se ni nič zgodilo.

Poišči podatke o kršilcu, potrebne za navezavo stikov, in mu pošlji e-sporočilo o tem, da si avtor(ica) in imetnik(ca) avtorske pravice na delu, ki se pojavlja na njegovi spletni strani. Od kršilca nato lahko zahtevaš, da 1) takoj umakne tvoje, z avtorsko pravico varovano gradivo s spletne strani, 2) te navede kot avtorja(ico) gradiva in/ali 3) ti plača nadomestilo za vključitev tega dela na njegovo spletno stran. Kršilcu določi rok za odgovor in zahtevaj, da s tvojim delom postopa, kot si zahteval(a).

Žal veliko ljudi ne pozna avtorskega prava in se lahko zgodi, da kršilec niti ne ve, da je objava tvojega dela brez tvojega privoljenja nezakonita. Zato bo zelo verjetno hitro ustrezno ravnal in se ti opravičil. Če pa se to ne zgodi, lahko najameš odvetnika, ki mu bo poslal pravno bolj zavezujoče pismo o prepovedi in ga po potrebi tožil. Odvetnik ti lahko tudi pomaga obvestiti o kršitvi ponudnika internetnih storitev, ki je gostitelj sporne spletne strani.

Igra: Odkrij kršitev*

Ali lahko ugotoviš, kje na izmišljeni spletni strani je avtorska pravica zelo verjetno kršena?

The screenshot shows a Netscape browser window titled 'OneWorld Weblogs -'. The address bar contains 'http://www.anaswebpage.net'. The page content is as follows:

ANINA SPLETNA STRAN
Dobrodošli na moji strani

GLASBA
Oglejte si datoteko MP3 [z mojimi najnovjšimi skladbami](#)⁽¹⁾, najnovjšimi [melodijami zvonjenja, ki jih je dovoljeno posneti](#)⁽²⁾, in [posnetki mojih najljubših glasbenih skupin](#)⁽³⁾.

POEZIJA
Sporočite mi, kaj si mislite o [mojih pesmih](#)⁽⁴⁾, in preberite izvirne [pesmi drugih avtorjev](#)⁽⁵⁾, ki so me navdihnili.

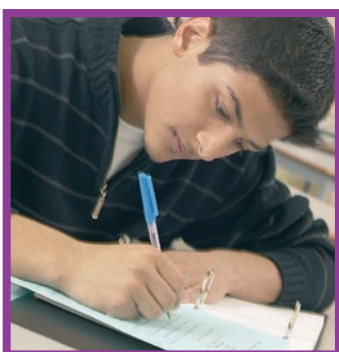
FOTOGRAFIJA
Oglejte si čudovite [fotografije, ki sem jih poleti posnela v Parizu](#)⁽⁶⁾. Ne spreglejte tudi prekrasnih [preskeniranih fotografij mojih najljubših igralcev](#)⁽⁷⁾.

FILMI
Posnemite si [moje smešne domače videoposnetke](#)⁽⁸⁾ ali sledite [povezavam do uradnih spletnih strani](#)⁽⁹⁾ mojih najljubših filmov.

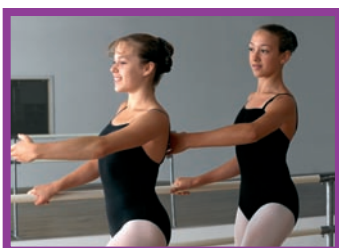
* Za odgovore glej stran 61.

ZAKLJUČNE MISLI

V svetu, v katerem živimo, smo obdani z umetnostjo. Od pesmi, ki jih prepevamo pod prho, do dnevnika, ki ga pišemo, knjig, ki jih beremo, filmov, ki jih gledamo, in videoigric, ki jih igramo – naš dan je napolnjen z umetniškim izražanjem, katerega ustvarjalci smo sami ali pa drugi.

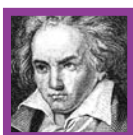
Poišči umetniški izraz, ki ti najbolj ustreza, uporabi domišljijo in ustvari novo, izvirno delo. Navdih poišči v delih drugih avtorjev in spoštuj njihove pravice, da jih boš spodbudil(a) k nadaljnjemu ustvarjanju del, ki te bodo navdihovala.

ODGOVORI

K IGRAM

Igra: Sestavljanke o mladih avtorjih

Beethoven je objavil svoja prva glasbena dela pri dvanajstih letih. Dela so se imenovala *Variacije Dressler*.

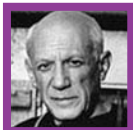
Frida Kahlo je naslikala prvi lastni portret *Ženska v rdeči obleki*, ko je bila stara 19 let.

Mary Shelley je začela pisati *Frankensteina*, ko ji je bilo 18 let.

Mozart je napisal prvo skladbo *Andante v C-duru* pri petih letih.

Picasso je naslikal prvo priznано delo *Pikador*, ko je bil star osem let.

Walt Disney je prodal svoje prve risbe pri sedmih letih.

© Disney Enterprises, Inc.

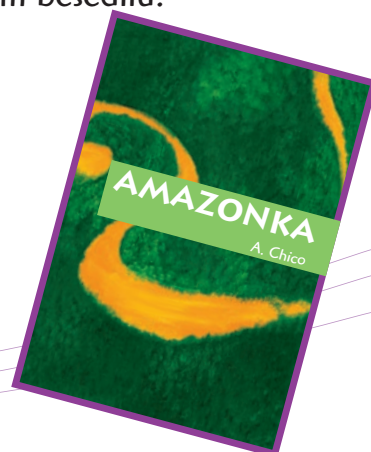
Igra: Detektiv za avtorske pravice

Armando Chico ima moralne pravice na izvornem portugalskem besedilu.

J. Little ima moralne pravice na slovenskem prevodu.

Carlos Mayorga ima avtorsko pravico na umetniškem delu na naslovnici.

XYZ Publishers je imetnik založniških pravic.

Materialne pravice, vključene v navedbi "vse pravice pridržane", zajemajo vse ustrezne oblike uporabe dela in so lahko licencirane ali prenesene ali pa ostanejo avtorju. Zajemajo pravico, da se delo **reproducira, prevede, predela**, javno **prikazuje** ali **izvaja, distribuira, radiodifuzno oddaja** in **priobči** javnosti.

Igra: Pridobitev pravic

Da bi pesem *Indigo* zapela na naslednjem javnem nastopu tvoja glasbena skupina, bi potreboval(a) dovoljenje skupine **The Blueberries**.

Da bi album lahko naložil(a) na svojo spletno stran, bi potreboval(a) dovoljenje **123 Records**. Potreboval(a) bi tudi dovoljenje avtorjev in izvajalcev (The Blueberries), razen če so bile pravice, ki zadevajo digitalno izkoriščanje (reproduciranje, razpolaganje), prenesene na producenta.

Za reproduciranje umetniškega dela z naslovnice na majici bi potreboval(a) dovoljenje **Carlos Mayorga**.

Za predvajanje pesmi *Indigo* na lokalni radijski postaji bi praviloma potreboval(a) dovoljenje skupine **The Blueberries** (avtorji). Izvajalci in snemalna založba (123 Records) bi bili v več državah, tudi v Sloveniji, upravičeni tudi do nadomestila.

Da bi melodijo *Indigo* lahko posnel(a) in uporabil(a) kot glasbo za film, ki ga snemaš, bi potreboval(a) dovoljenje skupine **The Blueberries**.

Da bi besedilo pesmi *Indigo*, ki ga poje zbor, lahko uporabil(a) kot del pesmi, ki jo skladaš, bi potreboval(a) dovoljenje skupine **The Blueberries**.

Igra: Lov za prostimi deli

Naslednja dela še niso prosta, ker od smrti avtorjev še ni minilo 70 let:

Tintinove
dogodivščine

Lev, čaravnica
in omara

Čarli in tovarna
čokolade

Pika Nogavička

Igra: Obramba avtorjev in izvajalcev

- 1) Izdelava kopije sošolčevega CD-ja za tvoj MP3-predvajalnik je **nezakonito** dejanje.
- 2) Obdarovanje prijateljice s kupljenim CD-jem je po načelu prve prodaje **zakonito** dejanje.
- 3) Obdarovanje sošolca s posnetkom CD-ja, ki si ga kupili(a) zase, je **nezakonito** dejanje.
- 4) Zamenjava CD-ja na neavtoriziranem omrežju P2P je **nezakonito** dejanje.
- 5) Prodaja CD-ja, ki si ga kupil(a) iz druge roke na boljšem trgu, je po načelu prve prodaje **zakonito** dejanje.
- 6) Naložitev pesmi, ki si jo sam(a) napisal(a), uglasbil(a) in zapel(a), na spletno mesto za brezplačno odjemanje je **zakonito** dejanje, ker kot avtor(ica) z deli, ki jih ustvariš, lahko storiš, kar hočeš.
- 7) Prenos datoteke MP3 s tvojo najljubšo pesmijo sošolcu po e-pošti je **nezakonito** dejanje.

Igra: Odkrijte kršitev

Z naložitvijo naslednjih datotek na svojo spletno stran je Ana zelo verjetno kršila avtorsko pravico, če ni dobila dovoljenja imetnikov pravic oziroma se ni prepričala, da so dela prosta:

(2) najnovejše melodije zvonjenja, ki jih je dovoljeno presneti / **(3)** posnetki mojih najljubših glasbenih skupin / **(5)** izvirne pesmi drugih avtorjev / **(7)** preskenirane fotografije mojih najljubših igralcev.

Z naslednjimi deli lahko stori, kar hoče, vključno z naložitvijo na svojo spletno stran, ker je njihova avtorica:

(1) moje najnovejše skladbe / **(4)** moje pesmi / **(6)** fotografije, ki sem jih poleti posnela v Parizu / **(8)** moji smešni domači videoposnetki.

Čeprav povezave z drugo spletno stranjo (sledite povezavam do uradnih spletnih strani mojih najljubših filmov **(9)**) ni kršitev avtorske pravice, bi Ana iz vljudnosti lahko povprašala njihove lastnike, če sme na svoji spletni strani objaviti povezavo do filmov. Vsekakor pa mora obvezno zaprositi za dovoljenje, če želi uporabiti logotip povezane spletne strani.

PROŠNJE ZA DOVOLJENJE

Pred uporabo (kopiranjem, predelavo, javnim izvajanjem, distribuiranjem itd.) z avtorsko pravico varovanega dela moraš avtorja ali druge imetnike pravic zaprositi za dovoljenje. Zanj lahko običajno zaprosiš s pismom ali e-pošto.

Pri pridobivanju dovoljenja včasih povzročajo največ težav kontaktni podatki o zadnjih imetnikih pravic. Če je avtor dela, ki ga želiš uporabiti, že umrl ali kako drugače prenesel svoje pravice, boš moral(a) nekoliko raziskovati, preden se boš dokopal(a) do teh podatkov.

- ◆ Pri tiskanih delih (knjige, revije, fotografije itd.) je najbolje začeti tako, da se povežeš z založnikom (kontaktni podatki so navadno navedeni na začetku tiskanega dela). Čeprav založnik ni imetnik avtorske pravice, ti lahko pove, s kom moraš navezati stik.
- ◆ Pri multimedijskih izdelkih, kakršni so filmi ali televizijske oddaje, ti bo obvestilo o avtorski pravici na koncu seznama sodelavcev povedalo, komu je treba poslati prošnjo za dovoljenje. Podatke o avtorski pravici je mogoče najti tudi na ovitkih DVD-jev in videokaset.
- ◆ Na spletnih straneh je podatek o avtorski pravici navadno v razdelku *pogoji uporabe*. V razdelku *stik* je pogosto naveden e-naslov, na katerega lahko pošlješ prošnjo za dovoljenje.
- ◆ Zapomni si, da je treba pri glasbi poleg avtorske pravice upoštevati tudi sorodne pravice. Če želiš uporabiti samo notni zapis, je dovolj, da navežeš stik z avtorjem (ali založnikom). Če pa želiš uporabiti posnetek, moraš vzpostaviti stik z avtorjem (ali založnikom) glasbe in producentom posnetka. Informacije o osebi za stike je mogoče najti na notnem zapisu skladbe ali na ovitku CD-ja. Druga možnost je, da navežeš stik z organizacijo

za kolektivno upravljanje pravic, ki ti lahko pomaga ugotoviti, kdo so imetniki pravic in kje jih je mogoče najti.

- ◆ V nekaterih državah potrebne informacije za stik z avtorjem dela omogoča javni registrski sistem. Da bi ugotovil, ali v tvoji državi je tak sistem, se obrni na Urad RS za intelektualno lastnino.

Ko veš, s kom moraš vzpostaviti stik, lahko začneš pripravljati prošnjo. Prošnja za dovoljenje mora vsebovati naslednje:

- ◆ datum ter ime in priimek ter naslov imetnika pravic;
- ◆ kratko osebno predstavitev in opis projekta, s katerim se ukvarjaš (razlog, zakaj želiš delo uporabiti);
- ◆ podrobne podatke o delu (ali nekem delu dela), ki ga želiš uporabiti. Uporabi številke ISBN za natančno opredelitev knjižnih izdaj in povezave URL za dela na internetu;
- ◆ podroben opis načina uporabe dela (npr. koliko kopij želiš narediti, kje in za katere poslušalce ga želiš izvajati, kako ga želiš predelati (prevesti, uporabiti kot zgled v delu novega dela itd.)) ali načrtovani način njegovega distribuiranja (naložitev na svojo spletno stran, prodaja tiskanih kopij itd.);
- ◆ prošnjo za potrditev, da je naslovnik dejansko edini imetnik pravic, in prošnjo za informacije o morebitnih drugih imetnikih pravic, s katerimi naj bi navezal(a) stik;

- ◆ prošnjo za izdajo dovoljenja za uporabo dela na opisan način;
- ◆ vprašanje o tem, kako bi imetnik pravic želel imeti omenjene svoje pravice na delu;
- ◆ skrajni rok za izdajo dovoljenja. Ta rok naj bo dovolj dolg, zavedaj pa se, da ni nujno, da imetnik pravice na tvoj dopis sploh odgovori. Če odgovora ne dobiš, se to ne šteje kot dovoljenje za uporabo dela;
- ◆ tvoje kontaktne podatke.

Vzorčna predloga prošnje za dovoljenje:

[ime in priimek imetnika pravice]

[naslov imetnika pravice]

[datum]

Spoštovani!

Sem [kratka osebna predstavitev: npr. "mlad glasbenik" ali "študent umetnosti"] in trenutno [kratek opis projekta: npr. "vadim pesmi za šolsko igro" ali "izbiram primere del za umetniški projekt na spletni strani"].

Izvedel sem, da ste imetnik avtorske pravice na [naslov dela, ki ga želiš uporabiti, vključno s številko ISBN ali povezavo URL, če sta na voljo], zato vas prosim za dovoljenje, da smem to delo [opis načina uporabe dela: npr. »izvesti«, »kopirati«, »naložiti na spletno stran«, »prevesti«]. [Vključi še dodatne informacij o načinu uporabe dela. Na primer: kdaj načrtuješ izvedbo dela in kdo bodo obiskovalci predstave; koliko kopij nameravaš izdelati in komu jih boš izročil(a); kdo vse ima dostop do spletne strani, na katero želiš delo naložiti; ali nameravaš zaračunati za predstavo, kopije, uporabo spletne strani itd.]. Skrajni rok, v katerem moram dokončati načrtovani projekt, je [datum, do katerega potrebuješ odgovor imetnika pravice].

Prosim, da mi odgovorite na navedeni naslov, ali dovoljete omenjeno uporabo vašega dela. Če niste edini imetnik pravic za to delo, me, prosim, obvestite, s kom naj še navežem stik v zvezi z izdajo ustreznega dovoljenja. Prav tako me, prosim, obvestite, kako želite, da omenim vaše pravice na delu.

Zahvaljujem se vam za odgovor in vas prijazno pozdravljam.

[tvoje ime in priimek]

[tvoji kontaktni podatki, vključno s poštnim in e-naslovom]

GLOSAR

Avtor – praviloma oseba, ki je ustvarila delo.

Avtorska pravica – niz pravic, dodeljenih avtorjem izvirnih del. Včasih se izraz "avtorska pravica" uporablja širše in zajema tudi sorodne pravice.

Avtorski honorar – honorar, ki ga plača avtorju tisti, ki uporabi njegovo varovano delo.

Bernska konvencija – mednarodni dogovor o avtorskih pravicah, ki avtorjem držav članic te konvencije zagotavlja minimum pravic.

Delo – izvirni umetniški izraz.

Digitalno upravljanje pravic (DRM) – digitalna tehnologija, ki jo uporabljajo imetniki pravic za omejevanje nezakonite uporabe svojih del in lažje upravljanje pravic.

Imetnik pravice – lastnik avtorske ali sorodnih pravic na delu.

Industrijska lastnina – vrsta intelektualne lastnine, ki vključuje patente, blagovne in storitvene znamke ter modele.

Intelektualna lastnina – pravna stroka, ki varuje stvaritve človekovega uma. Deli se v industrijsko lastnino ter avtorsko in sorodne pravice.

Izmenjava datotek P2P – način, kako si različni uporabniki računalnikov iz istega omrežja po internetu izmenjujejo računalniške datoteke (besedilo, glasba, video).

Izpeljano delo – predelava ali prevod izvirnega dela. Izpeljana dela so prav tako varovana z avtorsko pravico.

Kršitev avtorske pravice – uporaba varovanega dela brez dovoljenja imetnikov pravice ali v nasprotju z njihovim dovoljenjem.

Licenca – formalno dovoljenje za izvedbo dejanja, ki je praviloma pridržano za avtorja dela.

Materialne pravice – izključne pravice in pravice do nadomestila, ki imetniku pravic zagotavljajo finančno korist. Materialne pravice zajemajo pravico reproduciranja, prevajanja, predelave, javnega razstavljanja in izvajanja, distribuiranja in radiodifuznega oddajanja dela ter njegovega priobčenja javnosti.

Moralne pravice – pravice glede duhovnih in osebnih vezi, ki ohranjajo osebno povezavo med avtorjem in delom.

Načelo prve prodaje – načelo, po katerem se avtorjeva pravica distribuiranja posamezne kopije dela konča s prvo prodajo te kopije.

Odstop pravic – način prenosa ene ali več avtorjevih materialnih pravic tako, da oseba, ki kupi pravico(-e), postane novi imetnik avtorske pravice.

Organizacija za kolektivno upravljanje – organizacija, ki avtorjem, izvajalcem, proizvajalcem fonogramov ali radiodifuznim organizacijam pomaga upravljati njihove pravice. Zbira plačila uporabnikov in jih razdeljuje imetnikom pravic.

Piratstvo – običajno namerna ali nezakonita prodaja varovanih del.

Plagiatorstvo – prikazovanje dela druge osebe kot svojega lastnega.

Pridobitev pravic – postopek pridobitve dovoljenja in plačila nadomestila imetnikom pravic za uporabo varovanega dela.

Prosta dela – vsa dela, ki niso varovana z avtorsko pravico in se zato uporabljajo prosto, to je brez avtorjevega dovoljenja in brez plačila honorarja avtorju.

Skupinsko delo – delo, ki ga ustvarita dva ali več avtorjev.

Sorodne pravice – pravice izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij.

Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO) – specializirana agencija Združenih narodov, ki se posveča razvoju uravnoveženega in dostopnega mednarodnega sistema za intelektualno lastnino.

DODATNO ČTIVO

V naslednjih brezplačnih knjižicah, ki jih je izdala WIPO, so na voljo dodatne informacije o raznih oblikah intelektualne lastnine. Lahko jih prenesete v svojo zbirko s spletnega mesta www.wipo.int/publications, ali zaprosite za papirni izvod na e-naslovu publications.mail@wipo.int.

Copyright

Št. 484

Patents

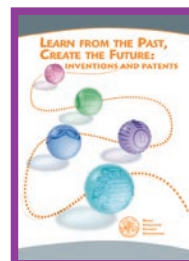
Št. 485

Trademarks

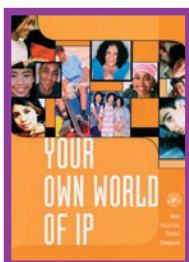
Št. 483

Learn from the Past,
Create the Future:
Inventions and Patents

Št. 925

Your
Own World
of IP

Št. 907

At Home
with
Invention

Št. 865

What is
Intellectual
Property?

Št. 450

From Artist
to Audience

Št. 922

Inventing
the Future

Št. 917

Looking Good

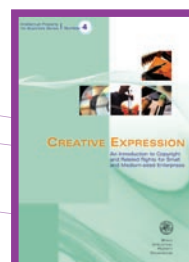
Št. 498

Making a Mark

Št. 900

Creative
Expression

Št. 918

IZBRANA

BIBLIOGRAFIJA

Dikins, Rosie in Mari Griffith

The Usborne Introduction to Art

London: Usborne Publishing Ltd., 2003

Fishman, Stephen

The Public Domain: How to Find Copyright-Free Writings, Music, Art & More

Berkeley, CA: Nolo, 2000

Pimont, Marie-Renée

L'imagerie des Arts

Pariz: Éditions FLEURUS, 2002

Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO)

Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del

Ženeva: WIPO, 1979

Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO)

Intellectual Property Handbook

Ženeva: WIPO, 2004

SPLETNI VIRI

Copyright Kids

<http://www.copyrightkids.org>

G.U.R.I

<http://www2.inpi.gov.br/Guri/index.jsp>

IP Kids

<http://www.ip-kids.gov.hk>

Iperckidz

<http://app.ipos.gov.sg/iperckidz/index.asp>

ProMusic

<http://www.pro-music.org>

What's the Download

<http://www.whatsthe-download.com>

SPOROČILO

UČITELJEM

Vabimo vas, da to publikacijo uporabite kot dopolnilo pri pouku književnosti in umetnosti, zlasti če se od učencev pričakuje ustvarjanje izvirnih del na teh področjih. Rubrike *Razmisli* so lahko primerno izhodišče za pogovore o pomenu umetnosti in avtorskih pravic.

Vsebinsko te publikacije lahko dopolnite z razredno učno uro, ki bo vključevala več informacij o veljavnem domačem avtorskem pravu. Te informacije lahko najdete v zbirki podatkov CLEA na spletnem naslovu WIPO <http://www.wipo.int/clea/en/index.jsp>.

Učence navdušite za udeležbo v *ustvarjalni delavnici* na strani 36, saj bodo tako lahko bolje razumeli prizadevanja in udeležbo mnogih ljudi pri ustvarjanju, izvajanju in distribuiranju izvirnega dela.

In ne nazadnje, publikacijo lahko uporabite za spodbujanje učencev k ustvarjanju izvirnih del in kot pripomoček za njihovo večjo ozaveščenost glede lastnih pravic na teh delih in pravic drugih ustvarjalcev.

Publikacija se sme za uporabo v razredu fotokopirati, vendar takšna, kakršna je, brez kakršnih koli sprememb.

Za morebitne pripombe in vprašanja se obrnite na kids@wipo.int.

**Za več informacij se obrnite na:
World Intellectual Property
Organization:**

Naslov:
**34, chemin des Colombettes
P. O. Box 18
CH-1211 Geneve 20
Switzerland**

Telefon:
+41 22 338 91 11

Telefaks:
+41 22 733 54 28

E-naslov:
wipo.mail@wipo.int

Obiščite spletno stran WIPO na:
www.wipo.int

in naročajte pri WIPO Electronic Bookshop
na naslovu:
www.wipo.int/ebookshop

Naročila:
**Urad RS za intelektualno lastnino
Kotnikova 6, 1000 Ljubljana
Telefaks: 01 620 31 11**

Publikacija WIPO št. 935E

Izdaja avgust 2007

Prevod v slovenščino

935 SI (Slovenian)

ISBN 978-92-805-2052-1

Publikacija je bila prevedena in natisnjena z dovoljenjem Svetovne organizacije za intelektualno lastnino (WIPO), imetnikom avtorske pravice na delu, na podlagi izvirnega angleškega besedila. Sekretariat WIPO ne prevzema nobene obveznosti ali odgovornosti glede prevoda in spremembe podatkov.